

Prvi splošni
shod avstrijskih katoličanov
in njegove
resolucije ali sklepi in važniši
govori
(s potrebnimi pojasnili)
na
Dunaju meseca maja 1877.

Poslovenil in sptsal

Dr. Lavoslav Gregorč

urednik „Slov. Gospodarja“ in podpredsednik kat. pol. društva
v Mariboru.

V Mariboru.

Založilo katol. polit. društvo. — Tisk J. M. Pajk-ove tiskarne.

1878.

sh

Za

Sept. 28. 8. 1957.
U. D. C. male

Prvi splošni shod avstrijskih katoličanov

in njegove
resolucije ali sklepi in važniši
govori

na
Dunaju meseca maja 1877.

Poslovenil

Dr. Lavoslav Gregorčec

urednik „Slov. Gospodarja“ in podpredsednik kat. pol. društva
v Mariboru.

V Mariboru.

Založilo katoliško-politično društvo. — Tisk J. M. Pajk-ove tiskarne:
1877.

650 709559

Prvi sponzor

Podavatelj knjige katoličarom

in njegov

resolucije ali sklopi in vzmata

BOVOR

22159

12976D

3.11.1952

202116527

Resolucije ali sklepi

splošnega shoda avstrijskih katoličanov na Dunaju
meseca maja 1877.

A. *Socijalne ali družbinske zadeve.*

I. Shod katoličanov sprejme vesel na znanje poročilo o zborovanju spodnje-avstrijskega kat. polit. društva dne 18. maja 1875. in o takrat sprejetih resolucijah in po teh pouzročeni blagonosni spodbudi k bolj razširjenemu in temeljitemu preiskovanju socijalnega prašanja in k njegovemu razumevanju v krščanskem duhu; tudi to sprejme shod katoličanov vesel na znanje, da se v pospeševanje prevažnega prašanja snuje društvo za krščanske družbinske znanosti — za krščansko gospodarstvo — pravo in državoslovje, ter izreka gorke želje, naj bi rečeno podvzetje imelo srečen uspeh, tako da se bo prihodnjemu splošnemu shodu katoličanov zamoglo poročati o njegovem obstanku in djanjih.

II. Vpričo res strašnih nasledkov odrtije in silne potrebe, da se tem nevarnim razmeram temeljito v okom pride, izreka shod katoličanov svoje prepričanje, da je v ta namen pred vsem treba ozir jemati na pravna pravila naturne pa tudi od Boga razodete postave in torej trdno priporoča znanstveno preiskovanje ovih pravil.

III. Shod katoličanov spoznava vseobčno posvečevanje nedelje ne samo kot versko dolžnost, ampak ima njegovo zanemarjanje za hudo in nevarno poškodovanje socijalnega (družbinskega) in gospodarskega reda. Torej smatra za imenitno

dolžnost katoličanov, delati na to, da se bodo močne postave dale v obrambo nedeljskemu posvečevanju, zlasti da se ovo posvečevanje pospešuje z prepovedjo takih veselíc, ki posvečevanje nedelje motijo ali pa celim vrstam prebivalstva nedeljo svetiti branijo.

IV. Shod katoličanov, navzet mnenja, da je djanjsko izpolnovanje krščanske ljubezni najlepši cvet krščanskega mišljenja in neizogibljiva dolžnost vpričo pomanjkanje trpečih sobratov, ter misli, da je dolžen posebno sedaj, ko je revščina pri rokodelskem prebivalstvu velika, ovo krščansko dolžnost še celo posebič povdarjati in izreka torej željo, naj bi se katoličani prav marljivo udeleževali tistih društev, katerim je djanjsko izvrševanje krščanske ljubezni prvi namen, kakoršna so konference sv. Vincencija, društva sv. Elizabete, potem društva rokodelcev, rokodelskih mojstrov, rokodelskih učencev.

B. Šola.

I. Katoliški stariši so pri svoji vesti dolžni, skrbeti za to, da se njihovi otroci izrejajo v katoliške kristijane, t. j. da se krščansko prepričanje utrdi v njihovem duhu in srcu dovolj močno, tako da jih potem vodi celo življenje.

Vsled tega imajo dolžnost pa tudi pravico tirjati, da so šole in gojilnice, kamor so popolnem ali vsaj deloma prisiljeni svoje otroke pošiljati, katoliške in tako vravnane, da učitelji tam nameščeni in učila, ki se tam rabijo, ugajajo temu značaju in da so pod cerkvenim nadzorstvom in vodstvom.

Brezversko, obligatno (zavezno ali zapovedano) državno šolstvo, za katero si sedaj prizadeva

liberalna stranka, kakor povsod, tako tudi pri nas, in ki se je po deželah ogerske krone do sedaj v postavodajavo vrinolo v menjši meri, pa se po drugib avstrijskih kraljestvih in deželah dosledno čedalje bolj in bolj upeljuje in izpeljuje, je v načelu zoper opravičene tirjatve katoličanov in jih prav krivično in hudo obtežuje po dvojnem prisilstvu, ker jih namreč sili prvič, da pošiljajo svoje otroke v brezverske šole in drugič, da morajo brezverske šole sami vzdrževati.

Ker so šole brezverske, prikažejo se ti-le hudi nasledki:

1. Umeščajo se učitelji brez ozira na njih versko izpovedanje in versko prepričanje ter se jim izroča poduk katoliške mladine tudi v cerkvenih predmetih.

2. Iz ljudske šole se odpravljajo katoliška molitev in vsa znamenja krščanskega mišljenja.

3. Iz učnih knjig in beril se izbrisuje vse, kar po katoličanstvu dahne.

4. Vodstvo in nadzorništvo se izroča oblastnijam in osebam, pri katerih umeščenju in odbiranju ni zagotovljeno, da se bo ozir jemalo na njih versko prepričanje, marveč je vsako poroštvo za ta ozir načelno izključeno.

Iz tega se pa razvija še naslednje zlo:

1. Poduk v veri se na ljudskih in srednjih (gimnazijah in realkah) šolah krati in obtežuje.

2. Verske vaje se učencem otesnujejo.

3. Učenci se ne smejo udeleževati cerkvenih šeg (obredov) zunaj šole, cerkvene družbe so jim prepovedane.

4. Obtežena in zabranjena je naprava katoliških privatnih šol in delavnost duhovnih redov pri odgoji in poduku.

Iz tega se razvidi bližnja nevarnost, da napreduje razkristjanjenje katoliške mladine.

Vsled tega se spoznava, da imajo katoličani ne le pravico, marveč da so pri svoji vesti dolžni: prvič delovati z vsemi pripuščenimi sredstvi, da se v okom pride ne le posameznim hudim nasledkom, ki izvirajo iz brezverske šolske sisteme, ampak da se tudi ta šolska sistema odpravi, drugič pa nasproti ravnati prizadevanju, ki meri na to, da bi se izročila uravnava in vodstvo vsega šolstva in učilstva državnej oblasti in državnim organom.

II. Katoličanom vseh dežel našega cesarstva se naslednje priporoča v resno premišljevanje:

1. Prizadevati se je treba

- a) za svobodno napravljanje in razvijanje katoliških učilnic pod cerkvenim nadzorništvom, vzlasti takih ljudskih šol, učiteljskih pripravnišč in srednjih šol. Taka autonomija (samostalnost) za šole in učilnice bo tudi podajala moralno varuštvo zoper to, da se ne bode javni poduk po nekrščanski zlorabil za politične in strankarske namene, posebno pa, da se po deželah, kder stanujejo različne narodnosti, ne bode zatiral domači jezik.
- b) Da se povrne katoliški značaj šolam in učilnicam, ki so bile ustanovljene kot katoliške in ki so do najnovejših časov tudi veljale kot take, a v brezverske spremenjene bile zoper voljo najbližnjih vdeležencev, na dalje, da se povrnejo zavodi in ustanove (štiftinge), ki so pravno namenjene bile samo za katoliško podučevanje, pa se djansko rabijo za brezversko podučevanje.
- c) Da se varuje in zagotovi katoliškim starišem popolna svoboda, pošiljati svoje otroke v kato-

liške šole ter da se odstrani vsaka sila, pošiljati jih v brezverske šole.

2. Odstranjenje katoliškega značaja je napredovanju srednjih šol — gimnazij, realk in učiteljskih pripravnišč — ravno tako škodljivo, kakor ljudskim šolam. Da se katoliške srednje šole najprimernejše uredé, doseže se to ne z državnimi postavami, marveč po prostem razvitku in tekmovanju autonomnih učilnic. Ker šole, za omiko ljudstev potrebne, rastejo z številom prebivalcev, zato je pa tudi treba, da se pomnožijo katoliške-cerkvene - autonomne srednje šole; tedaj ni le potreba, da se ohranijo sedanje gimnazije duhovnih redov, marveč neogiblivo je potrebno popolne svobode, da se taki zavodi razvijajo in na novo ustanovljajo.

3. Za katoliški poduk so sedaj potrebna tudi katoliška - cerkveno - autonomna vseučilišča. Spoznava se, da je nujna potreba, ustanoviti ali zopet naravnati vsaj jedno tako vseučilišče v našem cesarstvu in imeniten nalog bode katoličanom vseh dežel, da se porazumijo, kako bi bilo mogoče doseči to namero.

III. Dokler sedanje nekrščanske uravnave šolstva in učilstva ne bodo odpravljene in z boljšimi nadomeščene, je katoličanom najnujniša naloga, na vse sile delati, da se nevarnostim, katere mladini iz ovih uravnav žugajo, kolikor mogoče v okom prihaja. Deloma je to mogoče, ako se ustanovljajo, vzdržujejo in podpirajo katoliški privatni zavodi pod vodstvom duhovnih redov (n. pr. šolskih sester itd.) potem privatne varovalnice za otroke, učilnice, sirotišča, pripravništva za učitelje in učiteljice. Sploh pa je treba zunaj šole dostavljati, česar sedanja šola gledé katoliškega prepričanja in zdatnega verskega poduka ne zmore. Na

mladino, dokler v šolo zahaja, upljiva zraven dušnega pastirja in kateheta, o čemur se pa ne gre tukaj razgovarjati, najbolj domače življenje starišev in sploh vse javno življenje katoliškega ljudstva. Karkoli tedaj pripomaga ohraniti katoliške navade gledé javnih pobožnostij, skupne domače molitve, katoliških pozdravov (hvaljen bodi Jezus Kristus) itd., vse to brani katoliško odgojo otrok. Neposreden pomoček za ohranjenje in okrepljenje katoliškega družbinskega življenja so stanovske družbe ali zaveze, zlasti važna in imenitna je družba krščanskih mater.

Čem dalje katoliška mladina v brezverskih srednjih in višjih šolah napreduje, tem bolj raste nevarnost njenega razkristijanjenja. Precej mladih ljudi, prisiljenih obiskovati oddaljene šole, je krščanskej domačej hiši odvzetih, od leta do leta občujejo več z tujim svetom in tovarštva si odbirajo na slepo srečo. Najbolj nevarno je v letih popolne svobode na visokih šolah, ko je upljiva po krščanskem nasvetovanju, po lepih zgledih krščanskega mišljenja in življenja najbolj treba. Čem bolj se torej učilni zavodi katoliškemu življenju izneverujejo, tem večja je potreba naredeb, katere se sicer mladini nebi vsilovale, pač pa bi se naj kot jibovim gmotnim in duševnim koristim ugodne na mikaven način priporočale. Sledeče nasvete priporočamo:

1. Katoliški dijaki se naj bolj družijo.
2. Naj se udeležujejo krščanskih zadrug, n. pr. marijanske zadruge, v poznejih letih pa delajočih katoliških društev, zlasti preskrbovanju ubogih posvečenih konferenc sv. Vincencija.
3. Posredovanje pri nastanovanju katoliških dijakov pri vernih katoliških rodbinah.

4. Na vseučiliščih bi naj katoliški učenjaki blagovolili za določeno število dijakov znanstvena, učečej mladini primerna, predavanja imeti, deloma gledé višjega poduka v veri, deloma pa v takih znanostih, čijih pravo razumljenje je v najtesnejši zvezi z verskim prepričanjem.

5. Polagoma se naj zopet upeljejo katoliške zaveze dijakov in kolegije. Shod katoličanov spozna kot močno zaželjeno, da bi po vseh deželah prijatelji mladine vzajemno z pastirstvensko duhovščino in predstojništvu katoliških zadrug in društev praktično poskusili, ali se dajo gori navedeni nasveti djanski upeljati ali ne in naj bi o uspehah prihodnjemu shodu katoličanov poročali.

IV. Da se bo zmotam novega šolstva in iz njih izviraajočim nevarnostim v okom prihajalo, je k djanski izpeljavi te namere potrebno, da se katoličani med seboj porazumijo, drug na drugega naslanjajo in vstrajno delajo. Zato se sklene sledeče:

Shod katoličanov spoznava kot nujno potrebo, da se v vsaki deželi in v večjih deželah v sleherni škofiji, bodi po osnovanju v ta namen posebnih družeb, bodi po odsekih že obstoječih kat. pol. društev, bodi na kak drug način vsekako poskrbi, da bodo sposobni možje upeljevanju in pospeševanju tega, kar se je v navedenih točkah α) glede borbe zoper brezversko in posilno šolstvo, β) glede priprav za blagonosen prevrat in γ) glede obrambe katoliške mladine zoper razkristijanjenje kot koristno spoznalo in priporočilo, kolikor mogoče v porazumu z škofi, posvetili uredjeno in vstrajno delovanje in se tako sposobne storili, o razvitku, katerega je šolstvo v njihovih deželah že imelo v oziru na postavodajavo, na upravo in na djanske nasledke, vselej zanesljivo poročati in povsod z svetom in djanjem pomagati.

C. *Cerkvena umetelnost.*

I. Premišljevajé, da pri cerkveni umetelnosti ni toliko gledati na srečen uspeh pri posameznih umetnijskih izdelkih, marveč da se ima ozirati posebno na razširjeno delovanje, na zboljšanje splošnih misli gledé cerkvene umetelnosti ter na iz njih rodivši se blaženeji duh, in da se kaj takega le po vzajemnem sodelovanju mnogih oseb, zedinjenih po zvezah in društvih doseže; premišljevajé, da si je res ondi, kder so nastala društva za cerkveno umetelnost, pot odprlo umetnijsko prizadetje, naslanjajoče se na temeljit poduk in za ustrezanje cerkvenim zahtevam srečno delajoče, in da se ima to kot sad društev za cerkveno umetelnost priznati, da so torej rečena društva delovala z dobrim uspehom; premišljevajé, da se po takošnih umetnijskih društvih priredjajo delovalna središča, iz katerih se umetnijske koristi, udeležbe in uspehi dalje na okrog širijo, in da za taka delovalna središča posebno dobro sodijo središča škofij; premišljevajé, da so shodi katoličanov, zborujoči na Nemškem, v Belgiji in Italiji, snovanje društev za cerkveno umetelnost iz davna že živahno odobraval in splošno priporočali: izreka shod avstrijskih katoličanov svojo radost pa tudi priznanje uspešnemu delovanju cerkvenih umetnijskih društev, nahajajočih se v škofijah: v Lincu, v Briksenu, v Tridentu, v Pragi, v Gradcu, ter pristavlja željo pa tudi upanje, da bodo prelepi zgled na skorem posnemati začele tudi druge škofije v cesarstvu, ter predlaga ob enem velečestitim škofijskim predstojnikom z polnim spoštovanjem prošnjo, naj blagovolijo snovanje cerkvenih umetnijskih društev pri svojih sedežih pospeševati in kot cerkvene zavode vselej pod svojo varstvo sprejemati.

II. Premišljevajé, da cerkveni glasbeni zbori v cesarstvu z malimi izjemkami ne ustrezajo, ne tirjatvam umetelnosti sploh, ne zahtevam liturgije posebič (redu službe božje), ker pravila, katera je Cerква glede liturgičnih besed in zastran duha liturgične, t. j. božjeslužbenske, glasbe izdala, v nemar puščajo ter od Cerkve zaukazano liturgično petje, t. j. št. Gregorijev koral, popolnem zanemarjajo, v figuralnem petju in muziki pa lovijo po teatralnih učinkih ter iščejo samohvalo skladateljev in razveseljevanje poslušalcev veliko bolj, kakor pa počestenje božje in spodbudo ljudi k pobožnim mislim in občutkom; premišljevajé torej, da katoliški cerkveni glasbeni zbori po škofijah cesarstva potrebujejo nujne poprave; premišljevajé, da se mora poprava, ako hočemo, da bo res cerkvena, vršiti pod vodstvom cerkvene gosposke in edino le v duhu in po pravilih liturgike; premišljevajé, da nam takošna znamenja popravljevalnega delovanja kaže „društvo sv. Cecilije za dežele nemškega jezika“ osnovano, ker je na pismeno prošnjo prečestitega nemškega škofijstva pa tudi velikega dela avstrijskih škofov od sv. rimske stolice bilo z odpisom od 16. dec. 1870: „Multum ad movendos animos“ potrjeno, in dalje ker rečeno društvo na popravo katoliške cerkvene glasbe deluje in njo izvršuje v duhu liturgične postavo-dajave, na podlagi št. Gregorijevega korala z posebnim ozirom na klasično ali izgledno cerkveno muziko ali skladbo v 16. in 17. stoletju, katero je vseskozi navzeto liturgičnega duha; premišljevajé, da se je imenovano društvo od l. 1870. naprej vsled osnovanja podružnih društev po škofijah in posameznih okrajih tudi v našem cesarstvu razširilo, predlaga shod avstrijskih katoličanov predsednikom dotičnih podružnih društev prošnjo,

naj delajo pri prihodnjem občnem zboru „društva sv. Cecilije za vse dežele nemškega jezika“ na to, da se bodo odpravile ovire, katere razširjenje ovega društva po vseh deželah našega cesarstva zabranjujejo („Länder deutscher Zunge“); premišljevajé naposled, da zamore „društvo sv. Cecilije za vse dežele nemškega jezika“ uspešno delovati zlasti tam, kder se duhovščina in učiteljstvo z gojenjem cerkvene muzike marljivo peča, predlaga shod avstrijskih katoličanov velečestitem, škofom in samostanskim prednikom preponižno prošnjo, naj pri svojih stolnih sedežih in cerkvah v obstoječe že glasbenske šole, pa tudi v one, katere se še bodo osnovala, uvedejo liturgično glasbo, ter priznava kot potrebno, da se bogoslovcem kmalu iz začetka, kakor tudi učiteljskim pripravnikom, po poduku v liturgični muziki, oziroma v orglanju in skladoslovju, pomaga do potrebne sposobnosti: djanjski sodelovati pri popravi cerkvene muzike.

III. Premišljevajé, da zamore le koristiti, ako vsak duhovnik, kakor tudi sploh ako katoliški verniki vedó, koliko je sv. Cerkva gledé umetnosti storila, potem ako umevajo razvitek krščanske umetnosti in iz tega zajemajo večje spoštovanje do Cerkve; premišljevajé, da so dijaška semenišča predstopnje do duhovniških semenišč, da mora za duhovnika velikega pomena biti, ako razumeva zgodovinski zazvitek za cerkvo potrebnih umetnijskih reči, kakor tudi popolno izražanje cerkvenih resnic v ustvarbah umetnosti; premišljevajé, da se ustmena predavanja, pojasnena z primernimi sredstvi, ne dajo popolnem dobro nadomestiti po nobenem zasebnem še tako marljivem prebiranju strokovnjaških listov; premišljevajé, da so bogoslovske vednosti itak že v mnogovrstni dotiki in

tesni zvezi z umetelnostino zgodovino in starinoslovjem; premišljevajé, da se od duhovnika, v starinoslovju cerkvene umetelnosti izvedenega, da pričakovati izvrstno čislanje in skrb ohranjevanja spomenikov cerkvene umetelnosti srednjega veka; premišljevajé, da duhovnik, kateri je v tej reči izveden, kaže jako zaželjeno sposobnost, ljudstvu, s katerim je v najbližnji dotiki, biti voditelj in učnik v umevanju in ljubezni za blažji umetnijski ukus, da se torej nadejanja Cerkve, države in človeške družbe gledé jihovih skupnih koristi pri umetelnosti in jevem napredku v tem poduku vjemajo; premišljevajé, da tudi na protestantskih vseučiliščih v Nemškem od vlade nastavljeni profesorji učijo starinoslovje cerkvene umetelnosti, da je torej nekaj enakega tem več pričakovati od vseučilišč in od učilnih zavodov v katoliških državah: izreka shod avstrijskih katoličanov željo, naj bi se od odločevalne cerkvene strani, kolikor je to mogoče, mislilo na priredjenje predavanj iz zgodovine in starinoslovja krščanske umetelnosti v duhovniških semeniščih in bogoslovnicaah po zgledu škofij, katere že kaj takega imajo, pri kateri reči se pa še posebič mora priporočati, naj se v dijaških semeniščih poduk v risanju kot obligaten zaukaže in tako uravna, da bo zamogel kot predstopnja za bodoči poduk v cerkveni umetelnosti v bogoslovju služiti.

IV. Premišljevajé, da se zarad znane topografične in narodne različnosti v cesarstvu ima centralno delovanje za krščansko umetelnost boriti z znatnimi težavami, in da zlasti različnost jezikov krepek uspeh centralnega lista za umetelnost zabranuje; premišljevajé, da bi tak centralen list, odtegnjen lokalnim potrebam in prašanjem, potrebne podpore poprej pogrešal, kakor pa list namenjen

menjšim krogom, ki pa mu podajajo mnogo naravnih pogojev obstanka; premišljevaje, da tako od mnogih oddaljeno podvzetje pravega umevanja in prizadevanja za umetelnost po vseh delih cesarstva vendar nebi pospeševalo, med tem ko pa lokalni listi lažlje lokalnim potrebam ustrezajo in lokalno prizadevanje za umetelnost vzbujajo in podpirajo: sklene shod avstrijskih katoličanov izdavanje centralnega lista v zadevi cerkvene umetelnosti za celo cesarstvo opustiti ter na izdavanje in podpiranje večih in lokalno opravičenih listov delati.

D. Časništvo.

I. Shod katoličanov jemlje z veliko zadovoljnostjo na znanje razvitek in razširjenje katoliških časnikov (novin ali listov) v posameznih kraljestvih in deželah cesarstva. Ob enem pa tudi priznava potrebo vsaj enega velikega katoliškega lista v Avstriji, kateri bi poklicu avstrijskega katoliškega časništva, nalogo posameznih deželnih novin presegajočemu, ustrezal ter si priboril spoštovano mesto med velikimi katoliškimi listi Evrope. Ta veliki list bi naj bil v vedni zvezi z katoliškimi novinami v kraljestvih in deželah.

II. Shod katoličanov spodbuja sedanje katoliške liste, naj trdno, kakor do sedaj, stojijo za krščansko pravico ter nepremakljivo branijo resnico v smislu nezmotljive učilne oblasti sv. Cerkve.

III. Shod katoličanov čestita utemeljiteljem in dobrotnikom katoliških časnikov v avstrijskih kraljestvih in deželah zarad stanovitosti, s katero se borijo proti neugodnim razmeram, ter jih živahno spodbuja k vstrajnosti v njihovih prizadevanjih. Isto tako izreka shod katoličanov

hvaležno priznanje tistim, ki so si do sedaj sredi težavnih razmer prizadevali, potrebi po velikem listu, kolikor jim je bilo mogoče, ustrezati. Shod katoličanov priporoča najkrepkejše podpiranje katoliškega časništva v omenjenem dvojnem oziru.

IV. Shod katoličanov priznava, da so katoliški kristijani dolžni, vsak po svojem poklicu, zmožnostih in premoženju delovati za obstanek, razvitek in blagonosen uspeh katoliških časnikov. Podpiranje katoliških listov se naj posebno vrši z dopisi, večjimi sestavki, nabiranjem udov za kat. tiskovna društva, z snovanjem knjižnic za katol. ljudstvo.

V. Shod katoličanov jemlje z veliko zadovoljnostjo na znanje obstanek društev, katera imajo nalogo, izdavat in širiti dobre tiskovine, ter izjavlja živahno željo, naj bi se taka društva osnovala po vseh kraljestvih in deželah. Shod katoličanov priporoča vsem takim društvom še celó posebič izdavanje in širjenje kolendarjev za ljudstvo, kakor se to že po večih kraljestvih in deželah cesarstva z hvalevrednim in največjim uspehom godi. Shod katoličanov izreka še naposled željo, naj bi vsak, kateri se katoliškej stranki prišteva, spoznal, da je pri svoji vesti dolžen, katoliške liste, kolikor mu je le mogoče, širiti.

E. Katoliško življenje.

I. Splošni shod avstrijskih katoličanov izpoveda pred vsem svoje prepričanje, da je blagosloveno upljiivanje katoličanov na krščansko uredbo javnih razmer mogoče le, če si prizadevljejo svoje lastno notranje in zunanje življenje urediti v smislu krščanske popolnosti, če torej marljivo rabijo v ta namen od sv. Cerkve zapovedane pomočke milosti, če se živahno udeležujejo vsakovrstne redne in iz-

redne službe božje, potem od sv. Cerkve odobrenih in priporočenih bratovščin, stanovskih in molitevskih družeb, zlasti če se povsod in srčno skazujejo kot pravi verniki in vselej v tesni zvezi ostajajo z svojimi duševnimi pastirji, škofi in papežem.

II. 1. Splošni shod avstrijskih katoličanov izreka svoje prepričanje, da vsi dogodki, kateri se tičejo sv. stolice papeževe v Rimu, ob enem tudi vesoljno Cerkvo zadevljejo.

2. Splošni shod avstrijskih katoličanov izpoveda svojo najiskrenejšo udanost do sv. stolice in uporeka slovesno zoper vse napade na njeno svobodo, katera njej je potrebna, da uspešno zvršuje svojo učilno — duhovniško — in pastirsko oblast.

3. Splošni shod avstrijskih katoličanov izjavlja svoje prepričanje, da bodo tudi avstrijski katoličani željam sv. Očeta, v alokuciji (nagóvoru) 12. marca t. l. izrečenim, ustregli in pod vodstvom svojih škofov poslužili se vseh dopuščenih jim sredstev, da bo posilstvu in sužanstvu, v katerem so sedaj sv. Oče, brž ko mogoče konec storjen.

III. Splošni shod avstrijskih katoličanov je prepričan, da je društvo sv. Vincencija svetnim ljudem glavni pomoček za prenovljenje človeške družbe na krščanski podlagi. Naj se torej po vseh silah prizadevlje, da se bo v cesarstvu število konferenc društva sv. Vincencija pomnožilo, tudi po deželi, posebno kder je veliko delavcev, fabrik itd. ter da že obstoječa pa tudi ona, ki se bodo osnovala, skrbijo za zanemarjeno mladino po pribežališčnicah ali azilih za fantiče, rokodelske učence, dijake itd.

F. Društvenske zadeve.

I. Splošni shod katoličanov je se po danih mu poročilih prepričal, da katoliška-politična društva po vseh kraljestvih in deželah — deželna in krajna — brez izjeme po svojem delovanju kažejo zvesto udanost do sv. katoliške Cerkve, do sv. Očeta in do prečestitega škofovstva, kot društva zvestih katoličanov;

da nepremakljivo v srcih gojijo ljubezen in zvestobo do svitlega cesarja Franca Jožefa I. in njegove preuzvišene hiše;

da brez ozira na razlike rodú in jezika kot sobrate priznavajo, ljubijo in častijo vse narode cele avstrijske domovine, katerih združenje pod žezlom slavne hiše habsburg-lotrinske, kakor tudi njihova zvestoba, je naše cesarstvo veliko in častitljivo storilo;

da so si, kolikor jim je bilo dano, prizadevala v javnem življenju delovati za dobre volitve v državni zbor, v deželne zbore in v srenjske zastope;

da so se, kolikor jim je bilo mogoče, trudila za izboljšanje socijalnih razmer;

da so vse to namerjavala in storila skoz in skoz iz domoljubnega namena, z velikimi žrtvami na času, denarjih in močeh, pogosto omejena na malo število delavnih domačih močij in vkljub za njihove društvenske razmere težavnim časom;

in konečno, da so brez strahu pred ljudmi in v spodbudo in zgled plašljivim in malomarnim katoličanom očitno svojo vero izpovedovala.

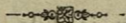
II. 1. Shod katoličanov priporoča vsem katol. pol. društvom, naj odberó izmed sebe posebne odseke (sekcije) za volitvenske, pravne, tis-

kovne in šolske zadeve z tem namenom, da zamorejo katoliškemu prebivalstvu svojega okrožja v takih težavnih slučajih prav svetovati.

2. Kat. pol. društvom se priporoča, naj skrbijo za izpeljavo sklepov shoda katoličanov glede časništva in šole.

3. Kat. pol. društvom se priporoča, naj pri volitvah v državni zbor, za deželne zборе, posebno pa za srenjske zastope delujejo za volitev krščanskih in konservativnih mož.

4. Kat. pol. društvom se najsilnejše priporoča, naj po vseh postavno pripuščenih sredstvih podučevanja širijo razumevanje važnih prašanj iz katoliškega stališča, da katoliško razumevanje ovih prašanj namesto sedanjega liberalnega povsod zavlada.

Važnost sklepov dunajskega shoda avstrijskih katoličanov.

Za resolucijami ali sklepi dunajskega shoda, moramo še par besedic poslati o njihovi važnosti. Ta bo kmalu razvidna, ako nekoliko pogledamo v majhno pa zanimivo zgodovino shoda, ter kratko pomislimo: od koga, kako in zakaj da je bil sklican.

Marsikdo je morebiti mislil, da so duhovniki temu shodu prvi povod dali. To ni po vsem resnično. Glavni začetniki so mu bili svetni gospodje,

vrli domoljubi in zvesti sinovi sv. katoliške Cerkve, namreč udje društva sv. Mihaela na Dunaju. Po nasvetu barona Stillfrieda je društvo 8. nov. 1875 sklenilo, vsa cerkvena društva v Avstriji pozvati na splošno zborovanje na Dunaju in je v ta namen tudi iz sebe izvolilo poseben odsek odbor-nikov. Ti so pa kmalu prepričali se, da bolje kaže, če se na zborovanje pokličejo ne posamezna društva, ampak posamezni verni katoličani na podlagi postave o zborovanju od 15. nov. 1867. To se je tudi zgodilo letos in srečno dovršilo meseca maja po skoro 2letnem pripravljanju. Grof Per-gen je kot načelnik pripravljevalnega odbora pred vsem sv. očetu Piju IX., potem pa tudi vsem avstrijskim nadškofom, škofom in samostanskim pred-nikom naznanil, kar se namerjava, ter je prosil za potrebno podporo. Še le, ko so vse priprave dokončane bile, vse ovire premagane, so odborniki meseca februarja 1877 razposlali do katoličanov našega cesarstva oklic, v katerem so jih povabili na Dunaj k zborovanju.

Oklic se je tako glasil: „Slehernej veri na razodeto resnico in na čreznaturno božjo uredbo sveta nasprotuvajoči in celó sovražni duh si marljivo prizadeva, vse krščanske naprave porušiti. Tudi po naših domačih deželah je že marsikaj pogubnega dognal. Mnogih takih ljudi, kateri se poklicani mislijo, na razvitek javnih razmer tvoriteljstvenski upljivati, se je lotila tolika pogubna zmešnjava v mišljenju, da so nesposobni postali, resnico ločiti od zmote, pravico od krivice, dobro od hudega; pa tudi izmed onih, kateri so vero ohranili, stoji mnogo pred obžalovanja vrednimi dogodki brez sveta, brez srčnosti, to pa zato, ker ne vedó prav, kako bi zajezili razsajajočo reko. Najsvetejše koristi človeštva so v nevarnosti, temelj-

ne podlage krščanskemu pravnemu redu se neprenehoma rušijo: neizmerna nesreča mora zadeti vse, če jih res poderó. V takih razmerah morajo katoličani, katerim je predobro znano, da iz zmotnjav sedanjih dni nihče zaželjene poti ne najde, če mu ne sveti luč krščanske resnice, čedalje bolj živahno čutiti potrebo, da se vsaj med seboj pogovorijo o sredstvih, po katerih bi se dalo pretečim nevarnostim v okom priti in za to svrho potrebno delavnost vzbuditi. In v ta namen smo podpisani, po sijajnem zgledu svojih vernih sobratov na Nemškem, Francoskem in Italijanskem spodbujeni, poskusili, tudi avstrijske katoličane pozvati na velik shod. Preuzvišeni cerkveni pastirji, in drugi skušeni in enako misleči možje so naše podvzete pohvalili, da celo z veseljem pozdravili in svojo podporo obečali; naš milostljivi knez in nadškof dr. Janez Rudolf Kutschker so pa blagovoljno prevzeli pokroviteljstvo shoda. Tudi sv. oče Pij IX. so naš namenjeni shod odobrili in mu podelili svoj apostolski blagoslov. Splošni shod avstrijskih katoličanov celega cesarstva se bo torej obhajal na Dunaju od 16. do 19. aprila t. l. Predmeti, o katerih se bo posvetovalo na podlagi odbornikov priredjenih priprav, obsegajo 1. socijalne zadeve, 2. šolo, 3. cerkveno umetelnost, 4. katoliško časništvo, 5. katoliško življenje, 6. kat. polit. društvene zadeve.

Na splošni shod avstrijskih katoličanov celega cesarstva vabimo torej vse zveste, katoliško misleče podložnike našega svitlega cesarja in gospoda, kateri enako nam čutijo potrebo vzajemnega porazuma, moralične podpore, in upamo, da se bodo ovega shoda zvesti katoliški možje iz vseh kraljestev in dežel cesarstva udeležili v mogoče velikem številu ter mu po marljivem udeleževanju naklonili

čas in veljavo res avstrijskega shoda, bogatega po obilnih uspehih.

Na Dunaju, na den stolice sv. Petra 22. feb. 1877.

Anton grof plem. Pergen, Jožef grof Barbo plem. Waksenstein, Henrik grof plem. Brandis, Jožef deželni grof plem. Fürstenberg, Franz Gössner, Alojzij Karlon, Alojzij princ Liechtenstein, dr. Jožef Oelz, dr. Julij plem. Riccabona, Franc Schuch, Leon grof plem. Thun, Janez Thurnher

Ker so kmalu po veliki noči bili poklicani deželni zbori na letošnje zborovanje, se katoliški shod ni mogel obhajati 16.—20. aprila, kakor je bilo v oklicu naznanjeno. Shod je bil torej preložen in res sijajno obhajan 30. aprila in 1. 2. 3. maja 1877.

* * *

Kar bi se bilo že davno imelo zgoditi, to se je tedaj vršilo v staroslavni prestolici avstrijskega cesarstva na Dunaju ali Beču. Katoličani iz vseh avstrijskih dežel so se zbrali in se pogovarjali o najvažnejših zadevah. V dvorani krasno pozidane palače, katera se je z doneski iskrenih katoličanov sredi Dunaja blizu čudovito lepe votivne cerkve postavila, se je 30. aprila zvečer sošlo više 3000 ljudi, med njimi 700 mož iz vseh avstrijskih dežel; iz naše mariborske škofije so bili navzoči č. g. kanonik Kosar in č. g. Voh iz Konjic, grofi Brandis in knezi Windischgrätz itd.

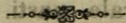
Grof Pergen je zbrane pozdravil z krščanskim pozdravom: hvaljen bodi Jezus Kristus! Potem je blagi gospod navdušeno nadaljeval: „hvala Bogu, težavno delo, katero se je Bogu v čast pričelo, se dnes djanski vrši. Milosti božjej pa Vašej požrtvovalnosti, slavna gospoda, je se zahvaliti, da obhajamo dnes sijajen shod katoličanov iz vseh avstrijskih dežel. Kakor zlatej kroni vladarjevej ne sme manjkati noben žlahtni kamen, jednako ni

smela nobena dežela našega svitlega cesarja zastopana ostati na tem shodu. Le ker vidim pred seboj zastopnike vseh avstrijskih dežel, slobodno rečem, da odprem dnes prvi shod vseh avstrijskih katoličanov. Sedaj pa prosim, da si slavna gospoda izmed sebe izvoli predsedništvo!" Preden se je to zgodilo, je še grof Pergen dal prečitati čestitajoča pisma, kojih je došlo 43 iz raznih krajev Avstrije in Evrope, potem 26 pisemenih pozdravov in 37 telegramov. Z velikim veseljem tukaj omenimo, da je tudi kat. politično društvo v Konjicah in 5 enakih društev iz Koroškega poslalo svoje pozdrave in telegrame.

Zbrani katoličani so potem izvolili jednoglasno predsedništvo. Grof Egbert Belkredi, brat nekdanjega ministra, je postal predsednik, Julij pl. Riccabona in grof Henrik Brandis jegova namestnika. Grof Belkredi, prevzemši predsedništvo je zbrane kaj lepo in primerno nagovoril. Rekel je: pred vsem nasvetujem, da sv. očetu Piju IX. telegrafično naznanimo svojo najponižnišo udanost in prosimo za apostolski blagoslov. Nasvet je bil z veliko navdušenostjo sprejet. Predsednik je potem nadaljeval: imeniten dogodek se vrši, obhajamo sedaj prvi shod avstrijskih katoličanov. To je glasno pred Bogom in svetom objavljeno verizpoznanje. Zbrali smo se v neizmerno resnem trenutku, da se pogovarjamo o prašanjih, ki so v najtesniši zvezi z našim katoliškim življenjem. Da pomirimo svoje srce in vest, treba nam je določno izvedeti, kako se imamo kot verni katoličani obnašati nasproti nekaterim važnim prašanjem. Živimo v dobi, v kateri je besnim silam pripuščeno, ljudem zdrave misli pačiti, vse kar je sveto, zasramovati, resnico kaliti, vse podlage, na katerih človeška družba in država slonijo, rušiti in pokon-

čavati. Božja naprava za zveličanje ljudi, učiteljica in odgojiteljica človeškega rodu, sveta katoliška Cerkva, se skoro po vseh evropskih državah izpodriva iz javnega življenja. V nekdanje katakombe, v podzemeljske votline, so hočejo nazaj pahnoti, da bi ondi na skrivnem, kakor kaká hudodelnica, obhajala svoje shode; med tem pa se drzuejo ponočni ptiči svojo neverško temo svetu hvalisati kot najjasnišo svetlobo. Zopet je nastopil čas, ko stoji neverni cesar Maksim pred velikim Konštantinom in zopet bo le tisti zmagal, kateri se spominja svetega križa in božjih besed: v tem znamenju bodeš zmagal. Mi smo se okoli tega znamenja zbrali, iz vseh dežel našega vladarja smo se sošli, da se pod ovo zastavo, pod ovim banderom zedinimo in — po dolgi vojski morebiti — gotovo zmagamo. Vse, kar nas loči, jezik, rod, navade, zgodovina in pravica, vse to gine pred uzvišeno edinostjo krščanske vere, kojoj vsi jedno spoznavamo in verujemo; vse to gine pred edinostjo sv. Cerkve; tukaj si podajamo vsi bratovski roke. (Dobro, dobro, ploskanje z rokami). Dobro, tedaj se pa zedinimo, zberimo se, kakor se zbiramo po starodavni zvestobi okoli svojega svitlega cesarja, tudi okoli svojih prečastitih škofov in okoli središča vse jedinosti, okoli stolice sv. Petra. (Živahno priznanje in živijo-klici.)

I. Socijalno prašanje.

Kmalu bo 100 let, odkar je pričela razsajati strašna prva francoska revolucija, ki je bila kon-

čana z začasnim uničenjem sv. Cerkve na Francoskem, z umorom kralja, jegove žene in otrok, ter z razdorom starega družbinskega in političnega reda in z zavladanjem liberalizma. Francoska revolucija od l. 1789 je prav po krvi milijonov poklanjih ljudi gazeča porodnica liberalne dobe, ki je obveljala najprej na Francoskem in polagoma potem po vsej Evropi, če izvzememo Rusijo. Stari red naslanjajoči se na Boga, na sv. vero, na božje postave, so zavrgli ter vsa družbinsko življenje, vsa politiko in gospodarstvo postavili na 3 podlage, katere so jim brezbožni ljudje izumili in nasvetovali. Te podlage so: državljanska svoboda in enakost vseh državljanov (oče njej je bil brezbožni filozof Rousseau), gospodarska svoboda (izmislil jo je prvič Anglež Adam Smith) in pa konstitucija (izumil njo je pisatelj Montesquieu), t. j. razdelitev državne oblasti v 3 politične oblasti namreč: v postavodajavno, izvrševalno in sodnijsko oblast. Postavodajavna oblast je najvažniša in je torej prešla na poslance, od ljudstva izvoljene. Tako se je lahko reklo, da ljudstvo (po poslancih) samo sebi daje postave, in ker se po teh postavah mora vse ravnati, še tudi, da samo sebe vlada in si pravico razsojuje. Ljudstvo je po tem takem postalo polnovlastno, samostalno in neodvisno. Vladarji in ministri so mu le prvi uradniki, zavladata je povsod zlata svoboda, vse prejšnje zapreke so morale pasti. Vsakemu je prepuščeno misliti, govoriti, pisati in tiskati, delati, še celo razsajati, dokler se ne pregreši zoper liberalne postave. Nova svoboda, novi red se je mnogim pecej prikupil, zlasti onim, ki so bili bolj prebrisani, učeni in bogati. Kajti nova svoboda jim je dala zaželjeno priliko, svojim željam in zahtevam, če prav tudi na škodo menj prebrisanim,

neučenim in ubogim, ustrezati brez strahu pred časno in večno kaznijo; vsaj njim je časno kazen odpravila liberalna postava, vero na večno kazen pa so z vero na Boga vred odložili. Tako so se začela liberalna nebesa na zemlji. Tudi k nam v Avstrijo so jih skušali spraviti l. 1848, kar se jim je pa še le l. 1860 posrečilo in torej uživamo srečo liberalne dobe že 17 let. Solnce mnogovrstne liberalne svobode sije tudi nam! Božje solnce sije po besedah sv. pisma po pridnih in hudobnih in greje vsako stvar. Liberalno solnce pa ne tako! Ono sveti in greje le izvoljene, druge pušča v temi, če jih prav nemilo ne peče. To sprevidajo ljudje čedalje bolj, zlasti tisti, katerim ovo solnce nič prav po godu ne sveti. Te baže ljudje so zapazili, da liberalna svoboda ni na korist vsemu prebivalstvu, ampak le bolj majhnemu številu izvoljenih, kateri imajo dovolj liberalne krvi v sebi, t. j. liberalne učenosti, prebrisanosti in — denarjev. Najbolj upijejo sedaj po Evropi nezadovoljni delavci, potem ubožani rokodelci ali mali obrtniki, zadolženi in z davki obloženi kmetski ljudje. Pravijo: liberalna razdelitev zemlje in pozemeljskega raja je krivična; liberalne svobode koristijo le velikim posestnikom, velikim trgovcem, velikim fabrikantom in denarnim mogočnejšem, vsemu ostalemu prebivalstvu pa so na neizmerno gmotno škodo. Treba je torej nove delitve, tako, da bo vsak imel enako dosti itd. Najhujše silijo na to fabriški delavci na Francoskem, Nemškem, deloma tudi že pri nas. Začeli so se zbirati v skrivnih društvih, da bi ob priličnem času sprožili najstrahovitnišo revolucijo ter vse premožniše ljudi poklali, ves sedanji red prekucnili in ustanovili republiko samih delavcev, kder sicer tudi nebi bilo ne Boga, ne božjih postav, ali tudi ne liberalnih postav, ne liberalnih

denarnih bogatašev in nobenega ubožtva. Tako sanjarijo po liberalcih Bogu in božjim postavam izneverjeni pa tudi od njih tlačeni delavci, ubožci in nemaniči. Po tem takem se je liberalna doba v strašni revoluciji rodila, ali še v strašniši bi utegnila umreti. Da to ni prazen strah, nam spričuje nesrečno mesto Paris, ktero so l. 1871 taki uporni delavci užgali. Ni čuda tedaj, da so najvrliši možje prepričani, da je skrajni čas, pretečej nevarnosti v okom prihajati. Kako? No, to je: socialno prašanje. Praša se namreč, kako bi se zamoglo delavcem itd. pomagati brez strahovite revolucije?

Velevažno socialno prašanje rešiti si je prizadevalo že dokaj liberalcev, a nobeden pravega odgovora ni uganil. Schultze-Delitsch na pr. svetuje, naj si delavci, in nemaniči sploh, pomagajo sami, naj se združijo in osnujejo društva za nakup blaga, za prodajo izdelkov itd., naj skrbijo za štedljivost (Sparsamkeit) med seboj. To je smešno. Kdo pa je še kedaj sam sebe za glavo prijel in se izvlekel sam iz luže, v katero je padel? To je tudi sprevidel Lasalle, drug pretresovalec socialnega prašanja, ter je zahteval, naj delavcem in ubožcem pomaga — država; ona jim naj skrbi za delo in zaslužek, za živež in obleko. Ta nasvet je zopet nespameten. Nobena država tega ne zmore, kar Lasalle nasvetuje. Edino pravo zadel je le mongunški škof, slavni Emanuel Ketteler. Bistroumni mož pravi: strahovitim nasledkom liberalizma v okom priti je mogoče le, če se zamašijo vrelci, iz katerih izvirajo: h Bogu se morajo, bogati in ubogi, vrniti nazaj, katerega so nespametno zapustili, na božje postave se mora zopet nasloniti naše družbinsko, gospodarstvensko in politično življenje, neomejena svoboda, katera je raz-

sajanju človeških strasti na škodo nevednim in ubogim sedaj dovoljena, se mora zopet z postavitimi zagraditi, zlasti oderuškem kapitalu je treba postaviti primernih mu mejašev.“ Slavnemu škofu so pritrdili brž vsi katoličani na Nemškem in tudi v Avstriji so zlasti kat. politična društva na gori navedene nasvete pozorna postala ter začela na ovi podlagi napredovati. Posebno imenitni, ker praktični, so nasveti, katere je kat. polit. društvo za Spodnjo Avstrijo na Dunaju sprejelo in razglasilo v resoluciji od 18. maja 1875. Ova resolucija kaže pot, po kateri se zamore pri nas v Avstriji začeti prehajati od liberalne podlage družbinskega in političnega življenja na krščansko podlago. Resolucija se glasi: „kot pomoček zoper gospodarstvene hude posledke liberalizma služi 1. zopetna vbuditev krščanske ljubezni, ki zapoveduje ljubiti vse ljudi, ki sebičnost posameznikov, stanov in držav, po potrebi brzda, ona edina je zmožna pospešiti prenovljenje, katero nam je potrebno v zasebnem, gospodarstvenem in javnem življenju, v znotranji in zunanji politiki; vsled tega je potrebno 2. da se družbinski razdel delavcev, malih obrtnikov (krojačev, kovačev i. t. d.), kmetских ljudi prizna kot enakopraven v državi zraven družbinskega razdela velikih trgovcev, velikih obrtnikov ali fabrikantov, 3. da se navedenim družbinskim razdelom dajo autonomni organi ali zbornice po načinu kupčijskih in obrtnijskih zbornic (Handels u. Gewerbekammern), da zamorejo tako svojim opravičenim koristim sami do veljave pomagati drug nasproti drugemu in nasproti državnej oblasti.“

To resolucijo je tudi shod avstrijskih katoličanov odobril potem, ko je knez Alojzij Liechtenstein vsestranski njo pojasnil in v sijajni besedi

priporočil. Govor kneza Liechtensteina pojasnuje 1. težave kmetskega stanu v liberalni dobi, 2. težave malih obrtnikov, rokodelcev in delavcev v liberalni dobi, 3. novošegno ali liberalno denarstveno gospodstvo in končuje z priporočbo prve resolucije glede socijalnih zadev.

—•••—

Govor kneza Liechtensteina.

(3. maja 1877.)

I. (Težave kmetskega stanu v liberalni dobi.) „Novošegna izomika ali civilizacija ni umila doseči ne prave krasote, ne čiste svetlobe pa tudi ne svetovladne moči in trpežnosti pri državnih napravah, kakoršno po pravici občudujemo na nje predpodobi, na paganski izomiki cesarskega Rima. Le v enem oziru, v neverstvu, je prekosila stari Rim, odbivša ork (paganski pekkel) in elizij (pag. nebesa) in zatajivši sleherni misel na kazen ali plačilo v unem svetu. Paradizu in peklu, hrepenenju po nebesih, strahu pred peklom je dala slovo, a ž njimi zgubila tudi vsak moraličen nagib za človeške občutke, misli, djanja in postave. Postava njej je sedaj to, kar mogočnej hoče; hudo je to, če revež od mogočnejša sklenjeno postavo prelomi, dobro pa to, če trapeži ovo postavo natančno spolnujejo, prebrisanci pa se njej varno umikajo. Prva naloga in skrb človeškemu duhu po novošegni, liberalni omiki je; divji lov za dobičkom. Tukaj na zemlji si hočejo nebesa z denarjem ustvoriti, polna zemeljskih sladnosti; na duševno veselje v pravih nebesih unkraj groba ne verujejo in ne marajo več. Zato si pa tudi ne prizadevajo dalje, da bi si jih po krepost-

nem in dobrih del bogatem življenju zaslužili. Ali božja previdnost, ki nad nami čuje, če tudi ne verujemo na njo, sedaj vse tako naravnava, da si ljudje zraven nebes tudi pekel na ta svet predstavljajo; in ta pozemeljski pekel ni veliko menje mučiven, obupen in poln trpljenja, kakor je pekel, katerega jim je poprej sv. vera pred oči postavljala. Božja previdnost namreč človeške razmere sedaj tako uravnava, da se večina ljudi nahaja v britki revščini; vsa spehana je od presilnega dela; obupna, zaničevana in zanemarjena trpi peklenške muke celo življenje vpričo nedosegljivih njej sladnosti, katere manjše pa srečnije število bogatcev uživa. Ali tudi ti, ki v rokah držijo bogastvo, ključ do vseh pozemeljskih sladnosti, imajo svoj pekel; neprenehoma se morajo tresti strahu, da jim nagrabljenih denarjev ne izderó.

Zavist in črt siromakov jim stoji vedno in grozivno pred očmi, kakor oster meč nad glavami, kakor smodnika poln podkop pod nogami. Strah, da se nebi siromaki nad bogatce vzdignili, jim sedi kot pošast na bogati mizi, stoji kot berič na pragu. Božja previdnost je uravnala, da neverni svet težko težijo žalostni mrakovje vednega strahu in da te pa te grozno zasvetijo žrjavice krvavih puntarij: sploh na razkristijanjene narode je planilo socijalno prašanje, pekel na zemlji, da bi se vsaj po groznih nesrečah spametovali in h Kristusu povrnoli nazaj!

Socijalno prašanje, t. j. prašanje o razmeri bogastva do siromaštva — je v tesni zvezi z verskim in zlasti verni katoličani moramo vso svojo pozornost na njo obrniti. Ako to vrlo storimo, tedaj smo slobodno prepričani, da bo že najbližnja prihodnost naša! Bilo je l. 1875. ko je kat. polit. društvo spodnje-avstrijsko sprejelo resolucijo, ki na to meri,

javno izreči, da se socialno prašanje srečno rešiti da le, če bodo zanaprej posamezni stanovi v svojih lastnih zadevah sami za se postave skleпали, tedaj kmet za svoje kmetske razmere, rokodellec za svoje rokodelske potrebe, trgovec v kupčijskih rečeh itd. — se vé da pod posredovanjem in uravnavanjem kršćanske države. Tej resoluciji so pritrdili skoro vsi katoliški listi, domači in tuji, in mnogo kat. pol. društev. Nihče izmed katoličanov se ni upiral, nihče z čem zdatnim ugovarjal. Iz tega sklepam, da smo katoličani v tej važni reči bistveno enih misli, čeravno si djansko izpeljavo morebiti vsak drugače mislimo. Jaz bodem dnes izpovedal svoje misli ter skušal narisati in pokazati postave, katere bi si naj posamezni stanovi o svojem času skušali dati. To ni prezgodaj! Posamezne vrste prebivalstva, koje sedaj liberalna sistema izsesava, so že pred zavladanjem liberalizma po stotinetnem birokratičnem jerobstyu bile odvajene vsakemu samoupravništvu; in če tudi sedaj zaupanje na liberalno gospodarstvo zgublajo, si vendar ne vedó ne svetovati, ne pomagati. Srdijo se nad liberalnim črevljarjem, toda prav povedati, kde jih črevelj tišči, tega še ne vedó. Zato jim pa moramo pomagati mi in jim razložiti in sicer naslanjajoči se na zgodovino, narodno gospodarstvo in statistiko. Vendar jaz bodem govoril in ozir jemal le na 3, toda najvažniše, ker pridevalne, stanove: na kmete, na rokodelce in težake (delavce). Ti skup so večina prebivalstva, v njih tiči jedro socialnega prašanja. Pred vsem bodem naštel nadloge, katere jih sedaj težijo, potem pa navel pomočke, s katerimi si zamorejo pomagati!

Kdo je kmet? Kdo pripada kmetskemu prebivalstvu? Ne vsak poljedelec je že kmet, ne sleherno poljedelsko prebivalstvo je kmetskemu

stanu prištevati. Marveč kmet je tisti poljedelec, kateri je ob enem posestnik zemljišča, katero obdeluje. Le poljedelsko prebivalstvo, kolikor ga na lastnih tleh prebiva in lastno zemljo obdeluje, pripada kmetskemu stanu. Lastništvo pri zemljiščih je pa dvojno. Ali imajo vsi kmetje ene občine do vse zemlje skupno lastniško pravico, ali pa poseda vsak svoj poseben, večji ali manjši, kos zemlje kot osebno lastnino. Prvi način je bil nekdanj po vsej Evropi navaden, sedaj ga nahajamo še na Ruskem in pri jugoslavjanskih zadrugah; drugi način je pa pri nas in drugod po Evropi splošen. Nekdanj v srednjem veku so nad kmetskimi posestniki uživali neko vrhovno, pravno ali juridično nadoblast ali lastniško pravico: vladar, plemstvo, duhovščina, mesta, sploh tako zvanj gospodje ali grajščaki. To nadlastništvo gospodarstvenskega stanja kmetom bistveno ni spreminjalo. Človek, ki je zemljo v potu svojega obraza obdeloval, je tudi pridelani sadež shranil in užival, le nekteri, večji ali manjši, delež je kot davek oddajal za vzdrževanje gosposke. Te razmere so se razvile v srednjem veku z feudalstvom ali grajščastvom vred, ki je pa polagoma po večih deželah popolnem propalo, najpoprej na Italijanskem. Tukaj so mestjani po srečni kupčiji v jutrove dežele obogateli. Kmalu so začeli vunkaj na deželo grabiti in posestva nakupovati, jih v velika posestva — latifundije — zlagati in po najemnikih obdelovati. Tako je zginil ves kmetski stan. Na Italijanskem ni kmetov, ampak tam so sami veliki posestniki in najemniki — Pächter. Blizu jednako se je godilo na Angležkem, kder so pred 3 stoletji grajščaki začeli svoje podložnike izganjati, iz posestev pa velike pašnike za ovce napravljati, ker je ovčja volna zarad velikih suk-

narnic v sosednji Flandriji bila jako draga in je torej grajščake močno bogatila. V teku 3 stoletij je bil kmetski stan uničen in že l. 1820 v Šotlandiji do zadnjega iztrebljen. Podobne razmere najdemo v Holšteinu in v Meklenburškem; veliko posestvo je kmetski stan požrlo. Toda po nekaterih drugih deželah se je kmetski stan temu srečno uprl ter grajščastvo prebil; zlasti v Avstriji se je pod modrim in blagovoljnim varstvom, od strani cesarske hiše krepko podpiran, trdno ukrepil in vtrdil; čedalje bolj je umel velika posestva grajščakov krčiti in v ožje meje zavračati, posebno v hribovitih krajih, kder se je mnogo manjših posestnikov naselilo. Leta 1848—1849 se jim je še sitna desetina, tlaka in rabota odpravila in stanje mnogo polajšalo, ko jih nebi bila prišla stiskavat nova nadloga — velike dače, katere so sedaj začele občutljivo naraščati. Smemo reči, da se našim kmetom stanje od leta 1850. naprej do 1860. ni znatno ne polajšalo pa tudi ne shujšalo. Ali vse drugače je od l. 1860 naprej, ko je liberalizem zavladal. Čedalje več in bujših znamenj se prikazuje, katera pričajo, da kmetski stan očitno propada. Posestniki v hribovitih krajih začenjajo njive popuščati, ker ni za čem delavcev plačevati; sedaj se lotijo gozdov in jih neusmiljeno posekavljejo, ker od drugod nimajo dobiti toliko denarjev, da bi najpotrebniše stroške pokrili; naposled prodajo posestvo, primejo za potno palico in zapustijo dom svojih očetov ter se preselijo drugam; večjidel se raztepejo v mesta, trge in fabrike kot delavci ali težaki, hlapci in dekle. Dežela pa postaja prazna in pusta; velika posestva nastajajo, paše in grmovje zarašča, kder so prej bila ljudnata selišča srečnih hribovskih kmetovalcev! V bolj rodovitnih krajih, po planjavah in

dolinah, kder bi pridelek vendarle moral trud in delo kmeta obilo poplačevati, pa opazujemo sedaj prikazni, katere morajo vsakega domoljuba globoko v srce zažebet. Vkljub trdeji marljivosti, vkljub temu, da je že z malim zadovoljno, je naše kmetско ljudstvo vendarle močno zadolženo, po oderubih nesramno odrto; tropoma se po dražbah iz posestev izganja. Draga hiša očetov, mili stari dom, podedovana streha, ljubljena zemlja, ki je prednikom dajala kruha, od roda do roda, je sedaj ponižana v predmet nevrednega, prav judovskega barantanja in cigantenja ter se za njo oderubi in denarni mogotci nesramno pipljejo. Cela vrsta liberalnih naprav ruši krepko naše kmetско ljudstvo, da bo v par desetinah let iz njega samo revno poljedelsko nemaništvo ali proletarijat. Prevažna vrsta našega prebivalstva, ki daje deželi kruha, cesarju pa vojakov, postaja siromašna, nestalna, na vse premožnike srdita svojat, državi in sploh človeški družbi sama zadrega in nesreča. In vendar nam kaže zgodovina, da nikakor ni težko, kmetски stan deželi pridobiti ali ga ohraniti. V ta namem ni treba ne globoke filozofije, ne visoke državniške modrosti, še celó kmetijskih šol ali ministra za poljedelstvo ne: treba je le zdrave pameti. Kmet ni prisiljena rastlina, katerej se v rastlinjaku skozi šipe solnčne svetlobe, skozi okenjake zraka in v loncih zemlje odmerja. On ni povrtna sadika zavolj lepšega, katero vrtnar poljubno presaja. Kmet je hrast, ki ne zahteva nobene izredne postrežbe, če ga ljudje le pri miru pusté. Kakor hrast je kmet zadovoljen, če ima nad seboj prosto sveto nebo in pod seboj toliko zemlje, kolikor nje obsenčiti zamore. On hoče rasti, kder je prvič svojo kal pogugal in nepremakljiv ostati na zemlji, v katerej ima svoje koreninje.

Slavna gospoda, očitno je: kmetški stan propada. Ali če propade on, propade vsa država. Da se temu v okom pride in kmet propada okovarje, treba je, da se mu zopet privošči dvoje: 1) lastnina in naseljenost; lastnina popolna in cela, brez dolgov; naseljenost gotova in trpežna od roda do roda, dokler mu bo dedičev kaj. Sicer so pa težave, pod katerimi sedaj kmet v Avstriji vzdihuje, trojne: dače, dolgovi in slaba cena kmetijskim pridelkom.

Prvo, kar sedaj kmetške ljudi posebno tlači, so neprimerno velike dače. Te so pa dvojne: državne (cesarske) pa deželne in srenjske, t. j. deželne in srenjske priklade (Umlagen). Prve, t. j. državne dače so sedaj tolike, da zamorejo že samé kmeta spraviti v sitne zadrege, posebno, če zaporedom potegnejo hude letine. Srenjske priklade in tudi deželne so pa v liberalni dobi toliko poskočile, da mnogo srenj tudi v najboljših letinah upropastijo. Prihodnje kmetške zbornice, v katerih bi kmetški ljudje sklepali o lastnih kmetških zadevah, kakor sedaj v trgovinskih zbornicah trgovci sklepajo o lastnih trgovskih zadevah, bodo tedaj morale, hitro ko bodo osnovane, delovati in siliti na zmanjšanje dač. Tukaj mi utegne kdo ugovarjati: ali državi je treba denarjev. Res je, državi je treba denarjev, veliko denarjev; toda resnično tudi je, da ima finančni minister z državno davkarijo vred ozir jemati na velikanske denarstvene spremembe v poslednjih letih. Denar se je v ogromni meri preselil v roke, katere v primeri do kmeta jako malo ali nič davka ne plačujejo in torej ima državna davkarija pri pobiranju dačnih denarjev zapustiti pot, kder denarja več najti ni, in ga iti iskat tje, kder ga še kaj, ali

kder ga največ je. Ne prikrivam si težkoč ter priznavam, kako težko je, pregibni kapital v zdatne davkarijske kleše djati. Pregibni kapital obdačenju previdno uhaja, kakor polzka jegulja ribičevim prstom. Toda ni dvomiti, da bo skušena in dosledna davkarija vse take težave slavno premagala. Njena vsemu svetu dobro znana prebrisanost in znajdljivost si zamore tukaj pridobiti mnogo slave, še več pa denarjev, brž ko prazni strah pred denarstvenimi mogotci odloži. Kmetske zbornice bodo dalje morale siliti na to, da se bodo srenjske priklade (se vé, da tudi deželne) srenjam zopet v pametni meri nalagale. Omenim še, da bo tudi treba od konca do kraja predrugačiti sedanjo postavo gledé domovinske pravice (Heimatsberechtigung) in tako zvanega pomočnega domovja (Unterstützungswohnsitz). Kajti toti dve postavi sedaj velika mesta zlorabijo na škodo kmetskim srenjam. Vabijo namreč mlade in krepke delavne ljudi iz dežele k sebi ter jih čez nekoliko let, ko so se izdelali, oslabeli in se postarali, pošiljajo po šubu nazaj kot ubožce in reveže ter jih na stare dni nedolžnim srenjam v oskrbovanje navešajo. Vsled tega imamo tudi čedalje večje stroške za šub, ki je postal drag pomagač svobodnemu preseljevanju — prav liberalno delo usmiljenja, ki se v tem kaže, da lačne po šubu pošiljajo na sprehod.

Druga težava, pod katero sedaj ubogi kmet omaguje, so dolgovi. Tako ves zadolžen, kakor sedaj, še kmetski stan v Avstriji ni bil nikdar. Dolgovi pa rušijo gospodarstvo v dvojnem oziru; prvič ker zamore upnik dolžniku kapital odpovedati in ga tirjati nazaj, drugič, ker mora dolžnik upniku izplačevati letnih obresti. Odpovedljivi dolg je večen nemir za delajočega posestnika in če se mu kapital odpové, tedaj je prisiljen ali gospo-

darstvo odložiti, ali posestvo prodati ali pa najeti nov dolg, da prvi poplača. Da je vsak navedenih slučajev rednemu gospodarjenju neugoden, to je jasno kot beli den. Večjidel se novi posestnik novim razmeram ne more kmalu privaditi, stari pa, če na posestvu ostane, tem težavniše gospodari, čem več upnikov na reveža pritiska. Naposled je še treba pomniti, da pri sedanjem splošnem ubožanju novi posestnik navadno le majhno svotico kupnine položi, z vsem drugim pa na dolgu ostane. Reva začne torej gospodariti z večjimi dolgovi, kakor so oni bili, zaradi katerih je njegov prednik iz posestva moral. Dolžnost obresti plačevati je sila težavna reč. Zadolženi posestnik je prisiljen vsako leto nekaj od pridelovanih dohodkov pritrpati si. Ta letni davek narašča pri sedanjem slobodnem oderuštvu neizmerno ter presega daleč žrtve nekdanje rabote ali tlake. Sedanje oderuške obresti se pobirajo brez ozira na mogoči pridelek zemljišča, brez ozira na pridelovalno zmožnost kmetskega človeka. Oderuške obresti krčijo ubogim ljudem že zgoli človeške pravice in kvarijo davkeplačilno moč državljanov. Zaostalih davkov država nikdar ne iztirjuje tako neusmiljeno, kakor sedaj oderuhi dolžne jim obresti in kapitala iz ljudi derejo. Vseh posestnikov posamezne cele dežele se država nikoli ne upa zaradi zaostale dače rubiti, pač pa mora sedaj po svojih uradnih pomagati, da oderuhi v Gališkem in Moravskem vse kmete po dražbah iz posestev tirajo. Kajti uradniki morajo postaviti glede svobodnega oderuštva izvrševati, dokler ni preklicana. Na Ogerskem so poslanci in vlada v tej zadevi popustili liberalne nauke, ustregli so javnim potrebam ter določili, koliko obresti se sme postavno jemati in po sodnji tirjati. Naši liberalci se pa

še niso toliko spametovali*), čeravno so pri nas razmere in potrebe jednako hude in nevarne. Naši liberalci so pač vseh najslabši. Gledajo sicer vedno na svoj dobiček, vendar so prekratkovidni, da bi ga vselej res zasledili in torej sežejo po najbližnjem pomočku in za silo, z katerim le kratek čas shajajo. Ko bi vendar popolnem slepi bili, dali bi se vendar vsaj voditi! Od liberalcev tedaj pričakuje kmet zastonj zdatne pomoči, liberalci mu pomagati deloma nečejo, deloma pa ne morejo. Kmetom se morajo dati kmetske zbornice, da bo v njih kmetski človek sam svoj glas povzdignil in zastran silnega zadolženja kmetskega stanu sledeče tirjal: 1. Postava, katera pripušča denarje proti menjicam (Wechsel) jemati na hiše in selišča, na zemljišča, na živino in orodje, sploh na ves fundus instructus ali gospodarstveno spravo, semora preklicati; 2. Treba je osnovati postavo, ki bo določevala mogoče dolge obroke za odpovedovanje kapitalov, kateri kot dolg ležijo na zemljiščih ali gruntih. Kajti le tako je redno gospodarjenje na kmetih mogoče. Jaz bi celó za to bil, da bi se do nekolike višine kapitali nikakor ne mogli odpovedovati. Kajti nekateri kapitali na zemljišča vknjiženi so tako varni, da zamoreš dolžno pismo vsaki čas brez zgube prodati. Primeroma nekaj jednakega vidimo pri državni renti in pri vsakovrstnih poštenih delnicah, čeravno se njihov kapital ne more odpovedati; 3. Zemljiščna posestva se ne smejo z dolgovi preoblagati, k večjemu do ene tretinke ali četrтинke čistega

---

*) Nekoliko vendar že, ker so vsaj za Gališko sklenili novo oderuško postavo, katero so svitli cesar potrdili.

dohodka, ki se imate kot najvišja svota za obresti po 5% za kapital računati, kar daje potem najvišjo svoto kapitala, kateri bi se na posestvo smel posoditi. Na primer vinogradič daje 30 fl. vseskoznega čistega dobička na leto. Torej bi se smelo 10 fl. (tretinka) za obresti po 5% obrniti in tedaj le 200 fl. kapitala na vinogradič kot dolg vknjižiti; 4. V tistih krajih, kder je sila prevelika in se posestnikunikakor drugačepomagatina da, se morajo oderuški dolgovi pogori omenjeni največji višini obresti in kapitala preračunati in zmanjšati; utonajočemu človeku ne gre šele kazati, kako se ima plavati, marveč trebaga jetakoj iz vode potegniti; 5. Zoper oderuhe se morajo zopet uvesti ostre postave, po katerih bodo kaznovani v denarjih in z zaporom in tudi druge nepovoljne jim nasledke svojega nepoštenega ravnanja čutili v državljanskem življenju. Kajti le bedasti liberalci mislijo hudobijo zatreti z tem, da se nji z kaznijo prizanaša; 6. Srenjam se mora dovoliti pravica, barantačem ali špekulantom nakupovanje, drobljenje in zlaganje zemljišč prepovedati. Kmetska zemljišča bi se naj prodajala zopet le kmetskim ljudem. Kajti ohranjenje sebe samega je vsakemu stanu najsvetejša dolžnost; 7. Sedanje dedinske postave (Erbschaftsgesetze) je treba modro predrugačiti tako, da bodo stalnost rodbine na njenem rojstnem selišču bolje varovale. Naposled je še potrebno, da se krajiškim navadam primerna družinska postava za posle osnuje, katera

bo hlapcem in deklam in sploh kmetskim delavcem dajala več moralične zaslombe in gmotne varnosti.

Slavna gospoda, to so tiste najpotrebniše reči, na katere morajo prihodnje kmetske zbornice neumorno siliti. Ne dajmo se od liberalcev motiti, ki tukaj ugovarjajo rekoč: sleherno, tudi kmetsko, gospodarstvo potrebuje denarjev, kredita. Res je, ali konservativci nečemo kredit odpraviti, ampak le modro uravnati in omejiti. Hranilnicam, katere so z manjšimi obresti zadovoljne, smo jako hvaležni in jim želimo srečnega uspeha in napredka. Toda lehkomišljencem med kmeti otežkočiti narejanje novih dolgov, je gotovo koristna reč.

Naposled še omenim tretjo težavo, ki sedaj kmeta hudo tare; to je padla cena poljedelskih pridelkov. Uzrokov je več. Najiminitniši so sledeči! Sosedne dežele Rumunija in Rusija imate vsako leto veliko zrnja in klavne živine za izvažanje pripravljene. Zemlja tam bolje rodi in delo menje stane, zato pa zamorejo svoje pridelke jako po ceni prodajati, izvažati in tako na ceno naših poljskih pridelkov pritiskati. To postane tem bolj občutljivo, ker naše železnice od tujega blaga za daljne pošiljatve jako malo vožnine jemljejo, med tem ko krajše pošiljatve domačih pridelkov po jako visokih tarifih računijo in tako domačo trgovino motijo in domačim pridelkom ceno gubijo. Naši fabrikanti, fužinarji in obrtniki zahtevajo od vlade, naj tujemu blagu po visoki colnini pot zapira. Jednako bo treba, da tudi kmetski ljudje v kmet-skih zbornicah povzdignejo svoj glas in za tuje zrnje in tujo klavno živino zahtevajo visoko colnino in torej varovanje domačih poljedelskih pridelkov.

II. (Težave rokodelcev in delavcev v liberalni dobi.) Zraven kmetskega stanu hira in

propada v sedanji liberalni dobi tudi rokodelstvo ali tako zvana mala obrtnija — Kleingewerbe. Uzroki tega obžalovanja vrednega propada so tudi že precej očitni namreč: nespametne določbe skoro vseh sedanjih obrtnijskih redov ali postav za obrtnijo, potem neomejena obrtnijska svoboda in naposled slabe stanovanjske razmere rokodelcev. Vseh pomanjkljivosti našega obrtnijskega reda — Gewerbeordnung — ne utegnem našteti; dosti, če rečem, da so jo nam izdelali naši birokrati ali vladini uradniki, kateri pred vsem niso gledali na koristi malih obrtnikov, marveč le na korist in prospeh velikega obrtnijstva; ona se obrtnikom prilega, kakor pest pred oči. Zastran hvalisane obrtnijske svobode pa odločno tajim to, kar liberalci o njej pravijo, namreč, da bi se denešnje dni, ko vse dela kar le za zamenjavo, zamoglo v resnici govoriti o svobodi pridelovalcev (producentov). Pridelovalec dela vendar le zato, da bi svoje izdelke, katerih je drugim treba, zamenil z takimi, kateri so njemu potrebni. Tukaj od svobode ni duha ne sluha, tukaj zapoveduje trda potreba in vzajemna odvisnost, in če se kdo pri zamenjavi opehariti da — enostrana odvisnost. Obrtnijska svoboda je prav za prav kar lepa beseda, izmišljena v ta namen, da bi se obrtnijska zmešnjava in sila močnejših ljudi dostojno prekrivala. Rokodelec je odvisen od tistih, ki njegovih izdelkov (n. pr. črevljev) potrebujejo. Kedar je tedaj v okolici zadosti malih obrtnikov: krojačev, črevljarjev, kolarjev itd. tedaj jim vsak novi prišlec delo in zaslužek krči; če je še pa mojster skaza ali „fušar“, škoduje tudi obrtniji in prejemnikom; kajti najbolj po ceni izdelana roba je draga, če je pa slabo nareta. Preveč obrtnikov ene vrste v okolici je vsem na škodo; jednako škodljivi so tudi mojstri skaze ali

„fušarji“. Razun tega slabo upljiva na obrtnijo tudi sedaj pogosta prikazen, da se obrtniki tropama drugam preselivajo; najrajše silijo v večja mesta in tam le gnječo delajo med obrtniki, ker že poprej tam nastanjenim delo in zaslužek jemljejo ali vsaj krajšajo in krčijo; naposled ne more nobeden prav shajati in občno ubožstvo med njimi je nasledek obrtnijske svobode. Na deželi pa med tem včasih pomanjkuje najpotrebniših obrtnijskih delavcev. Vsi navedeni uzroki pa grabijo vkup in so krivi, da malo obrtnijstvo čedalje bolj uboža in propada.

Tretji in morebiti najtehtniši uzrok ovemu propadu obrtnijstva so pa shujšane razmere gledé stanovanja obrtnikov. Največ te nezgode zakrivili so srenjski zastopniki velikih mest. Vsa večja mesta n. pr. Gradec, so obložena z dolgovi. Liberalni zastopniki teh mest najemavljajo lehkomišljeno posojila proti visokim obrestim ter strežejo, vse predelati in polepšati. To je sicer prostomestnim postopačem všeč, prebrisanim špekulantom ugodno, ali večini ubožniših in marljivih prebivalcev izpodriva tla pod nogami in jim ruši streho nad glavami. Mestni zastop dela dolgove, špekulanti si polnijo svoje žepe, ubogi mestjan pa mora v mošnjo segati in res že strahovite obresti plačevate. Srenjske priklade naraščajo grozno in hišni posestnik je prisiljen, pritiskati na svoje najemnike, kar se vé drugače biti ne more, če lehkomišljeni zastopniki mest tolake srenjske priklade delajo, da na primer na Dunaju, prištete rednemu državnemu davku, požrejo polovico vseh dohodkov od hiš neizmernelega mesta.

Povsod podirajo stare hiše, stavijo nove in širijo mesta. Vse prav, ko bi se le tudi modro postopalo ter mislilo ne samo na lepoto in na

zabteve in želje premožnikov, ampak tudi na potrebe ubožniših ljudi, rokodelcev in delavcev. Tem je treba mogoče cenih, zdravih stanovanj, ki niso predaleč od delavnice in od prvih prejemnikov. Ali ravno to pogrešamo pri novošegnih stavbah. Nasledki so za ubožniše vrste prebivalcev res žalostni. Posebno v večjih mestih prebiva ta vrsta ljudi sedaj veliko bolj drago, menj zdravo in tesneje zgnječena, kakor nekdanj; pogosto še tudi daleč proč od delavnice in prejemnikov. Zato pa je umrljivost pri njih večja. Na Dunaju n. pr. umerjeta navadno po 2 od 100, toda v Favoritskem oddelku mesta, kder je največ delavcev stlačenih, po 4 od 100. Toliko bodi rečeno o uzrokih propada pri malih obrtnikih, rokodelcih in delavcih. Praša se tedaj, kako bi se zamoglo temu v okom prihajati? Moje prepričanje meri na to, da bi si mali obrtniki, itd. zamogli pomagati sčasom po tem načinu, po katerem veliki obrtniki, veliki trgovci in fabrikanti skrbijo za svoje stanovske koristi. Ti imajo v tamen posebne obrtniške in kupčijske zbornice. Kaj enakega bi naj imeli tudi mali obrtniki. Treba je torej zraven zbornic velikih obrtnikov še posebnih zbornic za male obrtnike. V teh zbornicah bi pa morali zbrani mali obrtniki pred vsem zahtevati, da se naš sedanji obrtniški red ali postava za obrtnijo popolnem preuredi; na dalje bodo take zbornice morale delati na to, da se bodo v vsakem kraju obrtniki ene vrste (tedaj krojači skup, črevljarji skup, mlinarji skup, kovači skup itd. združili v eno družbo — Genossenschaft — ter da bodo take posamezne družbe celega okraja, kamor jihovi izdelki dohajajo, v zvezi med seboj (tedaj n. pr. mlinarske družbe cele podravske doline itd. bi naj bile v zvezi med seboj); dalje posamezne družbe obrtnikov n. pr. krojačev, črevljarjev, mlinarjev

itd. bi si naj skušale pridobiti trojno pravico: prvič vsem, ki niso pri družbi obrtniško delovanje v svojem okraju prepovedati, drugič o sprejemanju novih udov določevati in tretjič o njihovi sposobnosti razsojevati. Naposled bo tudi treba, da si prizadevljejo upljivati na mestne zastope, da enkrat preneha tista lehkomišljenost in brezobzirnost, ki le sleparstvu potuho daje in gizdavo zapravlji-vost pospešuje, večino mestjanov pa v stanovanjsko trpinstvo paha. Kakor za male obrtnike in rokodelce, je tudi za delavce, zlasti za fabriške delavce, treba od države priznanih zbornic, ako hočemo socialno prašanje srečno rešiti!

III. (Razsajanje denarja ali kapitala v liberalni dobi.) Največja zapreka rešitvi socialnega prašanja je grdobno razsajanje denarja ali kapitala. Vsled tega postaja razloček med ubogimi in bogatimi čedalje večji pa tudi srditniši in nevarniši. Srd in zavid siromakov se pa večjidel kaže nasproti posestnikom nepregibnih reči, orodja in trgovinskega blaga, t. j. nasproti posestnikom zemljišč, proti fabrikantom in trgovcem. Zakaj? No, zato, ker jih ta kapital najbolj v oči bode; ta kapital vidijo pred seboj ter svojo popolno odvisnost od njega spoznavajo. Toda je še drug kapital, kateri ni tako vidljiv, ki se ne da lahko prejeti, ki pa vendar na vse vrste sedanjega prebivalstva strahovito teži in jih kakor najhujša mora tlačiti. Stvar zasluži, da njo premislimo, in v ta namen je potrebno, da nekoliko pogledamo na novošegno denarstveno gospodarstvo. Oj, in ta pogled ni vesel; vsaj se nam že po prvem in površnem pogledu ves svet mora zazdeti, kakor da bi bil podoben velikanskej ječi, natlačenej z samimi dolžniki. Kapital, ki v liberalni dobi brez mere, brez meje in srama razsaja, to je denar tistih ljudi, ki držijo

dolžna pisma v svojih rokah in za izposojene pe-
neze obresti ali činže pobirajo. Denar je postal
blago in neomejeno barantanje ž njim je značivno
znamenje liberalne dobe. Kapital na izposojila
naložen in z obresti ali činži krmljen, zapoveduje
sedaj in njegovo posilstvo je najbolj zakrivilo ne-
varne razmere siromakov do bogatašev, narodivši
nam denarstveno raboto ali tlako. Kajti dolžniki
plačujoči obresti morajo za upnike delati in skrbeti
pogosto hujše, kakor nekdej za svoje grajščake.
Kapital, ki obresti vleče, je sedaj v Evropi že
strahovito narastel in se čedalje bolj kupiči v
orijaških razmerah. Ves ta kapital se da razde-
liti v 3 skupine.

1. V prvo skupino postavljamo javna poso-
jila: državna, deželna in srenjska. Evropske države
so vse zadolžene in jih posnemajo prav marljivo
tudi posamezne dežele, okraji, mesta in srenje,
najemajo posojila, delajo dolgove in nalagajo
davkeplačilem vedno več stroškov za javne obresti
ali činže. Ova javna posojila imajo namreč to
posebnost, da se upnikom, t. j. tistim, kateri imajo
dolžna pisma v rokah, obresti izplačujejo iz davka-
rijskih dohodkov. Evropske države skup imajo
takih dolgov: 35.000,000.000 goldinarjev in za
činž skrbijo vsako leto davkeplačilci. Straho-
vito veliko milijonov morajo tako sleherno leto
vsipati v vedno večje žepe kapitalistov. Začetnik
temu groznemu denarstvenemu razdjanju bil je ab-
solutizem, liberalna doba je prve dolgove podedo-
vala in jih pošteno pomnožuje. Nikder pa si ne
prizadevajo resnobno, da bi strahovito butaro jav-
nih dolgov polajšali in jih zmanjšali; niti na An-
gleškem, kder je vendar narodno bogastvo neiz-
merno narastlo, ne mislijo na to. Tudi ni verjetno,
da bi se evropski državniki skoro povrnili k bolj

pametnemu gospodarjenju. Edino le, če jim ne bo nihče več kaj posoditi hotel, je mogoče, da odložijo svojo trmoglavost, po kateri sedaj za pokritje rednih stroškov nalagajo dače, za izredne pa dolgove delajo. Novošegni državniki tukaj ne mislijo tako, kakor pametni zasebni gospodarji, ki si v boljših letih prizadevljejo prihraniti nekoliko denarjev kot reservo, da jo zamorejo v nesreči in sili porabiti. Tako ne mislijo liberalni državniki, marveč veljajo tisti izmed njih za posebno prebrisane, ki dolgove delajo, preden jim je denarjev treba.

Državni dolgovi evropskih držav tedaj nikor ne pojemajo, marveč naraščajo in napredujejo vsako leto v vedno večjih razmerah: od l. 1848—1854 poprek za 202 milijonov, od l. 1855—1860 za 502 milijona, od l. 1861—1873, t. j. v liberalni dobi pa za 2025 milijonov vsako leto. Iz teh številk pa lahko vsak pametnjak previdi, da voz evropskega državnega gospodarstva naglo hiti nazdol. Prej ali slej mora vsaka država obtičati v kridi ter priti na kant. Nekatero državo bodo krido napravile po malem, te pa te nekaj; druge bodo ga pa storile temeljito in na enkrat, kakor na primer srčen gospod svojemu psovi garjevi rep odseka z enim mahom. Menje srčni in bolj milostljivi gospodje ga pa psetu rajši po kosih odščipavljajo misleč, da jim tako pes trpi menje bolečin. Sicer je pa naposled vse eno: pes zgubi svoj rep. Da morajo nasledki velikanskih ovih dolgov neizmerno žalostni biti za državine podložnike, to si lahko sedaj vsak sam domisli. Podobni so tistim nasledkom, katere opazujemo pri podjarmljenih narodih, ki morajo svojim premagavcem plačevati silne, tlačilne in pogubne davke. Kajti enako silne, tlačilne in pogubne so tudi obresti, katere je zadolžena država prisiljena

redno plačevati kapitalistom, ki so njej vendar le enkrat in primeroma malo kapitala položili na porabo. To je res davek, ki pridelovalno prebivalstvo izsesava, državo od kapitalistov odvisno dela, jo v najvažnejših zadevah vedno moti ter njej izpolnjevanje najsvetejših nalog pači ali ovira.

2. Drugej kapitalske skupini prištevamo denar raznih bank, potem denar privatnih oseb, ki ž njim na borzi igrajo, ali ž njim mešetarijo in barantajo, in naposled kapital nacionalnih bank, ki smejo bankovce izdajati. Vsi ti denarstveni zavodi imajo ta pglavitni namen, da denarje proti mogoče velikim obrestim izposujejo, ali pa ljudem do posojil pomagajo proti mogoče velikim mešetninam (provizijam) za svoje mešetarstvo.

3. V tretjo kapitalsko skupino postavljamo naposled denar, kateri je pri raznih obrtnijskih, kupčijskih in prometskih zavodih vplačan in vložen na delnice ali akcije. Ti zavodi imajo tiste slabe lastnosti, kakor banke, bankirske hiše, borze, banke za izdavanje bankovcev itd. Skoro vse naše železnice, rudokopstvo, brodarstvo in kupčija, so utemeljene na delnice ali akcije. Druga in tretja kapitalska skupina pobrala je in nakupičila neizmerno veliko denarjev in je torej njuni naraščaj in upljiv, po številkah razjasnjen, jako zanimiv pa tudi podučljiv.

Neizmeren je kapital, kateri je na delnice ali akcije vplačan in vložen. Samo leta 1872. so v Ameriki, Evropi in Tunis-u v Afriki delnic ali akcij za banke med ljudi pognali za 48,900.000 goldinarjev, v akcijah za železnice in druge zavode za promet pa 130,200.000 gold., tedaj skup za 179,100.000 gold. Tako se je zgodilo samo v enem letu! Sloviti statistikar Richter je izračunil, da sedaj posestnike zemljišč v Evropi teži straho-

viti kapital 120.000,000.000 tolarjev, ki je na zemljiščih vknjižen. Mislimo si, da se od tega kapitala poprek plačuje po 5°/_o letnih obresti; to nam pa kaže, da posestniki zemljišč vsako leto uže po 9.000,000.000 fl. samo za obresti plačujejo, t. j. 3krat več, kakor znašajo davkarijski dohodki vseh evropskih držav. Kajti davkarije teh držav zabtevajo iz žepa vseh svojih prebivalcev kakih 3.000,000.000 gold. Ali tedaj nimamo prav, ako rečemo, da smo v liberalni dobi zašli kapitalistom v raboto ali tlako?

Najbolj bogati kapitalisti se nahajajo med bankirji. Nedavno je na Dunaju umrl eden bankir iz velike judovske, bankirske rodbine Rothschildov. Rajni je zapustil 600 000.000 fl. Ako jih je naloženih imel po 5°/_o, tedaj je dobival 30 000.000 fl. letnih obresti. Toda bankirji navadno ne izposojujejo po 5°/_o, poprek pobirajo najmenje po 10°/_o; torej je judovski bankir imel najmenje po 60,000.000 fl. dohodkov na leto. V celi Evropi ni kralja, ne cesarja, ki bi imel toliko. Našemu cesarju se da 5 milijonov na razpolago. Sebični kapital se varno skrivlje za krinko blagodušnega človekoljubja. Od njega podmitani liberalni listi namreč vedno trobijo ljudem v ušesa, kako da je mnogo denarstvenih zavodov kar le važnemu poljedelstvu v prid in napredek bilo ustanovljenih. Prazne besede, gola domišljija! Kde pa zmore kmet 16 do 18 in še več procentov na leto za obresti? Še 5°/_o je za njega preveč, kamo le 10, 15 in še več odstotkov!? Tako imenovani francoski credits fonciers, kreditni zavodi za poljedelstvo (Bodenkreditanstalten), posojilnice (Vorschusskassen), katere več, kakor 6°/_o obresti tirjajo, niso kmetskim posestnikom na korist, ampak polagoma v gotovo nesrečo in propad. Skušnje nam to neovrgljivo

potrjujejo. [Slišimo, da baje nekatere posojilnice na Slovenskem tirjajo n. pr. šoštanjska po 16°/_o in jareninska po 12°/_o?!] Tudi za mestjane, obrtnike, trgovce itd. so kapitalisti osnovali mnogo kreditnih ali posojilnih zavodov; toda skušnje skoro povsod kažejo, da pobirajo prav oderuških obresti in pospešujejo igranje in mešetarenje z denarjem na borzi, kar gotovo ni v prid ne kupčiji, ne obrtniji. Veliki bankirji največ in najrajši denarstveno občujejo z državami in njihovimi vladami, katere so sedaj v liberalni dobi v večnih denarnih zadregah. Radi odpirajo tem svoje mošnje, toda le proti pogodbam, ki so jim na največjo korist, državam pa pogosto le na neizmerno škodo. Razun tega še pa zahtevajo za izvršenje posojil res nesramnih mešetnin. Francozi na primer so zavolj grabljivih Prusov morali l. 1871. na posodo vzeti 5000 milijonov frankov, t. j. 125 milijonov goldinarjev. Dobili so jih od judovskih bankirjev, toda mešetnine so jim morali plačati 1000 milijonov frankov!

Neizmerno veliko kapitala kupičijo tiste banke, katere imajo predpravico izdavat bankovce. Take banke, kakor je na pr. naša nacionalna banka, poslužujejo se torej pravice, kakoršna gre le vladarjem. Kajti denarje delati, ta pravica se je vselej in povsod le vladarjem kot lastna priznavala, nikoli pa privatnim osebam ali družbam. Mnogo se pečajo take banke tudi z menjicami (Wechsel) ter pridobivljajo na milijone goldinarjev po odbitkih (Wechseldisconto); to pa večjidel od trgovcev. Ti skušajo potem od svojih prejemnikov izžmikati, kar so pri menjicah zgubili, ter prodajljejo blago veliko bolj drago, kakor bi sicer delali. Zato smemo reči, da imenovane banke od vseh prebivalcev v državi in od vsega blaga nekako

colnino pobirajo in se tako bogatijo. Liberalci se pa šopirijo, da Bog vedi kako strogo varujejo državne pravice!

Največ, morebiti polovica, vsega kapitala tiči v železnicah in drugih napravah za promet in trgovstvo. Tukaj se pač dobro vidi, kako zviti ptiči so liberalni bogataši. Državnim gospodom so trobili na ušesa: „država naj ne stavi sama železnic itd. ampak naj to prepusti privatnim osebam ali družbam na akcije ali delnice; da bi železnice kedaj na škodo bile državi in prebivalcem, to blizu ni misliti; čem več bo železnic, tem bolj bode vsaka prisiljena drugo prekositi z nizkimi tarifami“. Državniki so to verovali. Kmalu smo dobili železnic in železniških delnic vse polno. Države plačujejo na milijone vsako leto podpore železnicam, te pa delajo z tarifami in z ljudmi, kakor jim drago; vse govorjenje o tekmovanju in o nizkih tarifah itd. se je pokazalo prazno in jalovo. Kajti železnice, katere so iz enega mesta do drugega napeljane, niso hotle druga drugo prekositi po nizkih tarifah, ampak so se združile, porazumile in zedinile, da vse po enakih in velikih tarifah vožnino pobirajo. Tudi so izumile tako imenovane diferencijalne tarife, t. j. celó nizke tarife za dolge pošiljatve iz ene velike štacije do druge velike postaje, in celó visoke tarife za kratke pošiljatve med malimi postajami. Vsled tega se godijo na železnicah res čudne reči. Za Dunajem je mala postaja Lundenburg. Ondi je fabrika za cukur. Ta ne pošilja cukur v Ljubljano naravnost nad Dunaj in Gradec, ampak pošlje ga najprej nad Prago v Hamburg na Nemškem, 200 ur daleč proti severu in od ondod gre cukur zopet nazaj po Nemškem v Avstrijo in v Ljubljano, 260 ur daleč. Kajti vožnina za cukur je od Lundenburga nad

Hamburg v Ljubljano 460 ur daleč veliko menjša, kakor pa 68 ur daleč od Lundenburga v Ljubljano. Kava iz Hamburga v Ljubljano stane na železnici menje, kakor pa iz bližnjega Trsta! Tako delajo železnice, katere so v privatnih rokah in ki od države, t. j. od davkeplačilcev vlečejo veliko milijonov podpore (v Avstriji okoli 21 milijonov), z ljudmi in z tarifami!

Pregibni kapital ali denar je torej popolnem svoboden in razsaja človeške družbi v neizmerno nesrečo. Vse napake in zla prejšnjih časov nas tarejo združena in še pomnožena, le drugače jim je ime. Velikanski dolgovi liberalne dobe so nam stari znanci; spoznavamo v njih nekdanji nalog (tribut), samo da ga ne plačujejo v krvavem boju premagani svojim premagovavcem, ampak zadolžene države svojim upnikom, t. j. kapitalistom, ki imajo državna dolžna pisma v rokah in iz davkarijskih denarjev prejemajo svoje obresti v papirju, srebru ali zlatu (papirna, srebrna, zlata renta). Strahovite obresti ali činži, katere zadolženi mali in veliki posestniki plačujejo od kapitala, ki je na njihovih zemljiščih vknjižen, ali niso kakor brat bratu podobni starej desetini, samo da so po 2- in 3krat večji od nje in da je grajšček desetinar ž njo oskrboval vojaštvo, upravo, policijo in sodništvo, kar pa sedaj pripada birokraciji ali uradništvu in vojništvu in za kateri 2 napravi celó posebič velike dače plačevati moramo? Diferencijalne tarife na železnicah, potem železniški monopol in samovoljnost dela trgovstvu in prometu sploh več zapreg, kakor vse nekdanje pogoste maute in z stražami zaprte meje itd. Odbitek pri menjicah (Wechseldisconto) jemlje trgovcem dobiček in podražuje blago veliko bolj lahko in zdatno, kakor vse nagajivne colnine poprejšnjih časov. Izdavanje

bankovcev po privatnih družbah ali nacionalnih bankah krči denarju vrednost huje, kakor nekdanji vladarji kedar so nalašč slab denar kovali.

Posebnost novošegnemu kapitalu je, da se giblje in najpogubniše razsaja združen v društvih na delnice ali akcije. Delniška društva tem pogubniše na občni blagor upljivajo, čem napačniši je sedanja postava o akcijskih društvih. Po tej postavi ne morejo ne delničarji, ne država, zadostno nadzorovati utemeljiteljev, ravnateljev in upravnih svetovalcev. Ti bi namreč kot poverjeni uradniki celega društva morali od delničarjev sprejete denarje skrbno društvenim namenom posvetiti, — zvesto gospodariti in dobiček med delničarje razdeliti. Ali to se malo kedaj zgodi. Večjidel se v kratkih letih zapravi vplačani denar, upravni svetovalci in ravnatelji se ubogatijo, delničarji pa ubožajo in slečejo. Razun tega so delniška društva pouzročila tisto ničvrednost, napuh in nepoštenost, ki se sedaj toliko med nami v vsakojakem poslovanju šopiri. Oskrbovanje tujega blaga brez trdnega in pravega nadzоровanja je pač huda skušnjava, katera človeka le prehitro omami in premaga. Med denarnimi mogočeneži je nastala spridenost, katerej para najti ni. Slepništvo in igra z denarjem na borzi žuga za seboj potegniti vse naše javno življenje, vse gmotno in duševno početje narodov, njih imetje in blago, srce in dušo. Nekateri den 1. 1872. na primer je na dunajski borzi bilo po 100.000 skupovanj (Geschäftsabschlüsse), to pa v vrednosti do 500.000.000 fl. Človek tukaj res ne vé, ali bi na hinavščino mislil ali na zaslepljenost, kedar sliši, kako liberalni poslanci ljudem kvartanje in malo loterijo zamerjajo med tem, ko strahovito igranje na borzi pospešujejo! Ko bi sedaj hotli novošegno človeško družbo prav

popisati, morali bi reči, da je ona nevkretna zmes, čije zgornjo plast storijo kapitalisti, ki samo žanjejo, kder drugi sejejo, pobirajoči od svojih privatnih dolžnikov visoke obresti ali pa marljivo režeči kupone od državnih dolžnih pisem. Jedro tej plasti so pa denarni velemožneži, pičli po številu, a neizmerno mogočni po denarjih ter popolnem sprideni in brezobzirno sebični, da z menjšimi kapitalisti delajo, kakor mačka z miši. Pod plastjo kapitalistov pa se nahaja druga plast; to je plast zgostene večine pridelovalnega ljudstva, toda vse ubožane, stiskane in izžmikane: rokodelcev, trgovcev, delavcev, podvzetnikov, velikih in malih posestnikov. Nad vsemi pa stoluje, kakor na uzvišenem prestolu — liberalna država, v večnih denarstvenih zadregah. Ta država je res usmiljenja vreden ubožec. Čeravno njo vedno častijo in kardijo, njej vendar tečne hrane nikoli ne privoščijo. Delajo ž njo, kakor z otrokom, kateremu se povrže obilo igrače, pšeniček pa vzame. Edino, kar njej še kot sladčico privoščijo, so verske postave; dajejo njej tudi pravico, katero imajo le stariši čez otroke in sv. Cerkva čez vernike, toda kaj njej vse to hasni? Potrebne njej denarja vendar drugače ne dobi, kakor, če pri denarnih mogotcih na vrata potrka in vsled tega liberalnej stranki na korist dolgove dela, svoje imetje proda, dohodke zastavi, pravice žrtvuje, preteklost zataji in vso prihodnost na vago položi. Še vojske ne more nobene pričeti, če njej kapitalisti tega ne dovolijo. Liberalna država je popolnem odvisna od denarnih mogotcev. Ogerski ministri so na primer bili večkrat že v takih zadregah, da niso imeli denarja, ki je bil potreben, da bi bližnji mesene uradnikom dolžno plačo izplačali.

In kaj hoče denar v rokah sedanjih bogatašev? Morebiti mu je volja kaj dobrega storiti? Nikakor ne! On hoče biti sam svoj prvi namen, on hoče najprvlje rasti, potem pa ves svet strahovati, svoje lastne gospode podjarmiti, da mu kot robovi hlapčuejo. Tukaj je ves brezobziren ter jim ne pušča ne srca za domovino, ne usmiljenja do ljudi. Zato pa trdimo, da nevarnega socialnega prašanja srečno rešiti ni mogoče, dokler se razuzdano razsajanje denarja ali kapitala v potrebne mu meje ne zavrne. Kaj je tukaj nam vrnim katoličanom početi? Najprvlje nam je pomniti, da ne moramo skoro ničesar ohraniti, kar je liberalizem pozidal, pa tudi ne vsega takoj razdreti, če nečemo zakriviti neizmernega trpljenja in silnih uporov. Moramo torej poslopje liberalnega gospodarstva lepo opazno od zgoraj začeti podirati, zid za zidom zvesto na stran polagati in potem še le na krščanski podlagi iz nova staviti. V ta imenitni namen se pa moramo dobro pripravljati in modre nasvete in določila sv. katoliške Cerkve gledé socialnih zadev, ki se nahajajo v sklepih cerkvenih zborov in zaukazih rimskih papežev, marljivo pregledovati, premišljevati in za ravnilo izbirati. Za prvi početek moramo pa na sledeče delati in siliti: 1. da se zopet uvedejo oderuške postave, 2. da prevzame država vse železnice in sama izdaja bankovce, da se torej nacionalnej banki predpravice odpovedó, 3. da se sedanji način obdačevanja predrugači tako, da bodo tisti največ davkov plačevali, kateri imajo res največ dohodkov, in 4. da se previsoki državni stroški znižajo in tako nekaj davki zmanjšajo, nekaj pa za izredne potrebe vsako leto prihrani, da v izrednih potrebah ne bo treba novih dolgov delati.

Tako je nasvetoval Alojzij Liechtenstein; njegovim nasvetom je z veseljem pritrdil letošnji shod avstrijskih katoličanov in tudi mi katoliški Slovenci se jih bomo trdno držali!

Odrtija pa krščanska vera.

(Govor kneza A. Liechtensteina.)

Sleherno socijalno, če prav samo gospodarstvensko prašanje, mora biti v tesni zvezi z pravom in moralo (nauk o pravem, dobrem, poštenem obnašanju); temu se tudi prašanje zastran odrtije odtegovati ne more. Pravo se naslanja na moralo, a morala, za nas katoličane edino veljavna je pa tista, katero sv. Cerква in jeni v tej zadevi nezmotljivo učeči poglavar, rimski papež, oznanja. Ako torej katoličani hočemo prav zastran odrtije misliti in soditi, treba nam je vedeti, kako sveta Cerква v tej zadevi postopa od nekedaj do de-nešnjega dne.

Kaj je odrtija? Zvedenemu katoličanu tukaj ni težavno pravega odgovora najti. Sv. Tomaž Akvinski, največji učenjak srednjega veka in eden izmed najbistroumniših mož vseh stoletij, sodi o odrtiji ravno tako, kakor sloviti paganski filozof Aristotel. Obadva pak trdita, da je mnogo takih reči, katere takrat konec jemljejo, kedar jih rabimo, na primer kruh ali vino. Poraba in uničenje se vrši pri njih ob enem. Kdor bi tedaj prodal prvič tva-rino, potem pa še jeno porabo, ta bi taisto reč 2krat prodal in se tako pregrešil zoper pravičnost, prodal bi tudi nekaj, česar več ni. Enako krivico bi učinil človek, kateri bi sosedu posodil zrnja ter potem tirjal od njega prvič vrnitev enake mere zrnja in vrh tega še za porabo zrnja nekaj v de-

narijih. Isto velja tudi zastran denarjev. Po mislih filozofa Aristotela in sv. Tomaža Akvinskega so denarje začeli kovati, da bi ljudem služili za menjalo (Tauschmittel) in v menjavi preminoli. Dоследno torej ni po vsem pravično, če kdo denar izposodi in ga poznej vsega tirja nazaj in še vrh tega zahteva odškodnine za njegovo porabo. Za izposojene denarje prejeto plačilo je odrtija (lihva, usura, Wucher). Morala pak tirja, da se krivično blago poškodovancu vrne; torej se mora tudi od izposojenih denarjev dobljeno plačilo t. j. činž ali obresti, dolžniku vrnoti. Tako učita pagan Aristotel in kristijan sv. Tomaž; kar se pa mnogim zdi pretirano, in liberalcem popolnem neznosljivo. Vendar noveji čas se je oglasilo že dosti učenih mož, ki so odloživši zmote liberalnega gospodarjenja, resničnost ovega nauka pripoznali in sv. Cerkvi prav dali, da se ga trdno drži in trdi, da je denar menjalo, samo po sebi neplodno, brezkoristno. Odrtija je torej v smislu katoliškega-cerkvenega prava: sleherno plačilo, katero se je prejelo od izposojenih denarjev ali od reči, katera se v povžitku vničuje. Sv. Cerkva se tukaj opira na stari in novi testament. Nekedanjim Judjem bilo je prepovedano, od svojih rojakov jemati plačilo za izposojene denarje, od tujcev jim to sicer odločno ni bilo dovoljeno, pa tudi ne prepovedano, torej pripuščeno. Drugače beremo v novem testamentu. V njem sta namreč zapisana dva izreka Gospodova, na katera se nasljanja gori omenjeni nauk sv. Cerkve. Prvi se glasi: posodite tako, da nič iz tega nazaj ne upate! Luk. 6, 35. Drugi pa: kateri bo hotel od tebe na posodo imeti, ne odvrzi ga. Math. 5, 42. Iz teh izrekov je sv. Cerkva sklepala, da ima med kristijani odrtija sploh in proti vsakemu prepovedana biti. Brezštevilni so torej sklepi občnih cerkvenih zbo-

rov, provincijalnih shodov, določil in zaukazev rimskih papežev v tej zadevi, na čije veliko važnost in resne nasledke za človeško družbo je sv. Cerkva po svoji skrbiljivi modrosti vselej ozir jemala. Vselej in povsod je trdila, da je odrtija greh, vselej in povsod je njo enako oznamovala in obsojala.

Taka je torej zapoved sv. Cerkve gledé odrtije; vendar djanska poraba te zapovedi ni bila v teku stoletij vselej enaka, kar je seveda bilo odvisno od sprevidnosti cerkvene oblasti, katera edina pod vodstvom sv. Duha določuje, kedaj se ima spolnovanje kake zapovedi strogo od pike do pike tirjati in kedaj ne, t. j. kedaj se ima ljudem nekoliko prizanašati zaradi izrednih okoliščin, opovir in težkoč. Tako na primer smejo zedinjeni Grki pri sv. meši rabiti ukvašen kruh, čeravno cerkvena zapoved razločno tirja opresnik. Jednako postopa sv. Cerkev tudi gledé odrtije. Uže prvi občni cerkveni zbor Nicejski l. 325. se je ž njo ukvarjal. Cesar Konstantin Veliki je namreč takrat proglasil zapoved, po kateri je bilo več kakor 12% obresti pri denarjih, in več kakor 50% pri kmetijskih pridelkih jemati prepovedano. To je seveda bilo prav nesramno oderuštvo, vendar še blizu ne tako hudo, kakor je den denešnji. Vsekako je pa ova oderuška postava bila velik napredek. Kajti odrtija bila je Rimljanu podedovana, privajena in celó priljubljena reč. Kaj je pa storil Nicejski zbor? Prepovedal je pobiranje plačila za izposojene denarje vsem duhovniškim osebam, o svetnih osebah pa ni besedice spregovoril. Tako pa ni ravnal, kakor da bi odrtija svetnim bila dovoljena, ampak ker mu ostreje postopati ni bilo mogoče. Ljudje bili so moralično še preslabi, da bi bili sposobni prenašati vso ostrost cerkvene zapovedi gledé odr-

tije. Polagoma se je to obrnilo na boljše in tudi sv. Cerkev je zamogla odločniše ravnati. Uže l. 348. in l. 419. obhajana cerkvena zbora v Kartagi sta začela odrtijo tudi pri svetnih osebah grajati, papež Leon Veliki njo je pa vsem vernikom brez razločka prepovedal; le v Galiji (Francoskem) je še nekaj časa veljala postava cesarja Justinijana, ki je prejemanje obresti pripuščala; toda cesar Karl Veliki je tudi to prepovedal in tako cerkveno zapoved zastran odrtije v soglasje spravil z svetno postavo, in tako je ostalo več 100 let, celi srednji vek. V istem veku, ko je sv. Cerkev z krščanskimi načeli najbolj uplivala na evropske narode, ko je bila znanost in pravo, gospodarstvo in politika, kralji in države v tesni zvezi z krščanstvom, takrat so povsod obveljale najostrejše cerkvene in svetne kazni zoper oderuštvo. Papeži so oderuhe izobčevali, jim zabranjevali krščanski pogreb in verniki so jih imeli, kakor krivoverce. Res čuditi se moramo modrej skrbljivosti sv. Cerkve, katera je tako opazno zitirovala oderuštvo, najnevarnišega sovražnika človeške svobode.

Celih 700 let je sv. Cerkev krščanski svet srečno branila in varovala pred odrtijo in njenimi nesrečnimi nasledki. Ko so pa v 16. stoletju našli pot v Ameriko in okoli Afrike v bogato Indijo, raztegnila se je svetovna kupčija in ž njo vred veljava denarja neizmerno. Začeli so z denarjem barantati in tako smo polagoma zabredli v oderuštvo, kakoršno je nekdanje le pri paganskih Rimljanih razsajalo. Ves upor in svarjenje od strani sv. Cerkve bilo je zastoj. Še ni veliko čez 100 let minolo, kar je Benedikt XIV. kot odrtijo proglasil obresti prejete od kapitala, kateri se ima posojilcu zopet vrnoti, tudi v tem slučaju, če je dolžnik bil bogat mož in je z izposojenimi denarji

več procentov pridobil, kakor jih je moral za obresti dati. Cerkevna zapoved zastran odrtije zgubljala je čedalje več praktične veljave, zlasti potem, ko so njo nekateri učenjaki začeli zagovarjati. Izumili so 4 razloge, s katerimi so prejemanje obresti opravičevali: lastna škoda (*damnum emergens*), zguba dobička (*lucrum cessans*), bojazen za kapital (*periculum sortis*), pogojena kazen, če se kapital ne vrne ob pravem času (*poena conventionalis*). Toda navedeni razlogi odrtije ne opravičujejo, ostre cerkvene zapovedi nikakor ne pobijajo, ampak prejemanje obresti le izgovarjajo v časih, kakoršni so den denešnji. To je tudi sedaj sv. Cerkevna pripustila ter ne tirja od vernikov strogega izpolnjevanja njene zapovedi zoper odrtijo od pike do pike; ker v dobi, v kateri je vse v oderuštvo zakopano, se drugače ravnati ne more. Sv. Cerkev je prisiljena z ljudmi potrpeti in čakati boljših časov; ona sedaj posnema Zveličarja, ki je s svojimi učenci tudi potrpljenje imel rekoč: „še veliko vam imam povedati: ali sedaj ne morete nositi“. Sv. Cerkev je prisiljena zaradi izrednih sedanjih denarstvenskih in kupčijskih razmer zopet tako postopati, kakor pred prvimi cerkvenim občnim zborom v Niceji leta 325.

Kaj pa je med tem vernim katoličanom storiti? Tem pripada trojna naloga: prvič morajo si pridobiti prave misli in pojmove o libvi ali odrtiji, kakoršnih jim sv. Cerkev podaje, drugič se jim je trdno prepričati zastran važnosti oderuškega prашanja in tretjič imajo misliti na sredstva, s katerimi bi se zamogla odrtija med kristijani zopet zatreti ali vsaj omejiti. Da bi se katoliški moške te trojne naloge hotli brž poprijeti, to je sedaj res močno želeti. Kajti odrtija je poglaviti uzrok sedanjemu siromaštvu in sili, ona je največja za-

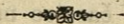
preka, da ne pridemo na bolje. Posojilna pogodba je že sama po sebi precej nepravilna. Skoro vselej je posojilcu bolj ugodna, kakor dolžniku. Prvi si že naprej določi svoj dobiček in nima dalje nobene posebne skrbi; dolžnik pa mora skrbeti za obresti, z kapitalom trdno in opazno delati, če se hoče kedaj dolgovi znebiti. Posojilna pogodba daje posojilcu dobičkov brez skrbi, dolžniku pa nalaga samih zgub v kljub silnemu trudu. Zato pa tudi sedanje dni vse tišči, da bi med srečno število kapitalistov vlesti moglo. Nikakor se ni čuditi, da tisti ljudje, ki se trdnega dela najbolj bojijo — Judje v Evropi in Parzi v Aziji — največ z denarjem barantajo ter se neizmerno bogatijo z oderuški obresti za izposojevanje svojih vedno večjih in mogočnejših kapitalov. Sploh posojilne pogodbe pasejo gladovno pohlepnost na škodo siromaškemu pridelovalnemu ljudstvu. Kdo bi se ne prestrašil, kedar pomisli, kako sedaj skoro sleherno podvzetje, bodi obrtnijsko, bodi kupčijsko ali kmetijsko, živi le od izposojenih kapitalov, za katere plačuje strahovite, prav oderuške obresti? Še sleherno napredovanje jim je na kvar: kajti bolj ko napredujejo, več jim je treba kapitalov, bolj plačujejo obresti, več trpijo. Ubogi mož, rokodelce ali kmet, ki se trudi noč in den, kako bi svoje ljudi čeravno siromašno vendar pošteno preskrbel, mora obnemoči v krempljih čankolizne ali šeškar-ske pohlepnosti oderuhov. Jednaka se godi tudi velikim posestnikom, fabrikantom in trgovcem, vsi vzdihujejo v hlapčevalnem robovanju pod jarmom oderuškega kapitala. V sili si ne vedó drugače pomagati, kakor da pritiskajo na ljudi, kateri so od njih odvisni, t. j. na uboge delavce in težake s tem, da jim krčijo dnino; trgovci zopet podražavljajo blago, da zamorejo shajati; tako pa teži

neizmerna teža, ki bi orjaka zdrobila, naposled na najnižjo, največjo pa tudi najubožnišo vrsto prebivalstva, t. j. delovalni proletarijat ali nemaništvo; to pa vse ubožano in izsesano si prizadevlje zgostiti se, zediniti in vzdigniti zoper denarno tlačiteljstvo. Zemljiščni posestniki, obrtniki in kupci bi v sedanji dobi svetovnega prometa in vsestranskega napredka lahko v prvi vrsti srečno in veselo živeli, toda nesrečno razsajanje oderuškega kapitala jih vedno paha in pše na sredo med oderuhe in nemaniče, med krido in „strike“ (t. j. upor nezadovoljnih delavcev, ki hočejo večjo dnino si priboriti s tem, da vsi na enkrat delo popustijo), med kladvo in naklo. Kako hočemo torej ljudem pomagati, dokler bo odrtija svet strahovala? Kako hoče gospodar svojim delavcem privoščiti človeško življenje, pravično mero pri delu, plačilu in počitku, če je pa sam popolnem prodan neusmiljenemu oderuštvu izposojenega kapitala? To ni mogoče. Nagon, ohraniti samega sebe, je močnejši, kakor ljubezen do bližnjega. Gospodar ne more biti dober, sicer je sam v kratkem času uničen. In kako hoče naposled država priskočiti siromakom v pomoč, če pa sama vzdihuje pod nasilstvom poblepnih oderuhov?

Tretje, kar sedanje dni zvestim katoličanom pripada kot nujna naloga, je, misliti na sredstva, s katerimi bi se dala nesrečna odrtija zatreti ali vsaj nekoliko omejiti, to pa tako, da bi se potrebni promet z denarjem nič ne motil ali oviral. Da se nam bo tako blago prizadetje brž posrečilo, do tega nimamo veliko upanja, kar pa nas ne sme nikakor plašiti. Vedeti nam tudi je, da bi z preostrim, brezobzirnim postopanjem zoper sedanjo oderuško gospodarjenje več škodili, nego hasnili, sicer se nam pa tudi ni treba uderuških

mogotcev preveč bati. Najboljše storimo, ako tudi v tej zadevi lepo posnemamo sv. katoliško Cerkvo. Začnimo na njo upirajé se polagama in previdno pritiskati na odrtijo, da jo sicer po malem toda tem bolj gotovo zatremo! Kot prvo sredstvo nam zamore na vsak način služiti: oderuška postava. Te nam je pred vsem treba, brez nje je vse prizadetje zoper oderuštvo zastonj. Imamo torej najprvlje od države zahtevati, da se zopet po postavi določi, do kolikor procentov obresti se sme jemati in, če treba, z pomočjo sodnije iztirjevati. Potem se pa lahko nekaj časa počaka, preden se stori druga stopinja zoper oderuštvo s tem, da se država loti velikih denarnih zavodov in bank. Ko tedaj nastopi za to ugodni čas, se mora od države zahtevati, da ove zavode in banke po postavi prisili tako ravnati, kakor sedaj delajo nekatere pridne hranilnice (Sparkasse), ki le proti naprej določenim obrestim (n. pr. mariborska daje samo 5%) sprejema denarje pa tudi od izposojenih penez več obresti ne tirjajo, kakor je ravno potrebno za upravne stroške; posebnega dobička ne iščejo. Ako se kedaj jednako pravično in blagonosno ravnanje postavno zaukaže tudi velikim denarnim zavodom in bankam, tedaj so odrtiji večje žile prerezane. Potem je treba še ene stopinje in odrtija je ob tleh; treba je posojilne pogodbe nadomestiti z oddajanjem in nakupovanjem rente pri posestvih, in z društvenimi pogodbami v vseh drugih slučajih. Renta ali dolg, nepovračljivo na posestvo naložen, je ravno tako dober in za prodavanje primeren, kakor sedaj vsaka trdna državna renta, bodi papirna, srebrna ali zlata. Društvene pogodbe (Gesellschaftsverträge) so pa itak tudi sedaj pravna podlaga vsem bankam. Treba jih je torej le otrebiti napak, katere jih den denešnji izročujejo ode-

ruhom na zlorabo. Pristavimo še le, da sv. Cerква izdavanje in nakupovanje rente in društvene pogodbe kot popolnem pravične odobruje. Tako bodo po naših mislih morali postopati povsod, kder bodo hotli odrtijo res zatreti. Katoličani se pa tega važnega prašanja lahko srčno lotijo in mero-dajno koračijo naprej kot voditelji vsem, katerim je za zboljšanje sedanjih nevkretnih razmer pri človeški družbi resnično mar; vsaj imajo na svoji strani nauk sv. krščanske vere, cerkveno sporočilo, glas znanosti in pa vse ubogo ljudstvo, katero komaj čaka, da strahovito težki jarem nesramnega oderuštva brž raz svojih ram otrese.

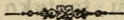
II.

Šola.

Kar je zvezda potnikom vodnica v temni noči, to je katoličanom sedanjih časov katoliški shod, ki se je letos na Dunaju vršil meseca maja. Govorili so skušeni državniki, razsvitljeni cerkveni prvaki, visoki učeni gospodje v tem, kar ima biti vsakemu najprvo in najimenoitnejše, namreč o verskih zadevah, pretresovali so sredstva, po katerih se ima katoliška zavest vzbujati in vpeljati v družino in šolo. Šolski odsek je imel sejo 1. in 2. maja. Navzoči so bili kardinal in nadškof Švarcenberg, potem nadškofje iz Dunaja, Solnograda in Zadra, škofje: Rudigier iz Linca, dr. Janez Hais iz Kraljevega Gradca i. dr. Pervomestnik je bil Turnherr iz Predarlskega, poročevalec pa grof Leon Thun. Ta je poročeval o stanju šolskega prašanja v Avstriji in prebral nasvete, o katerih so se 3 dni prav marljivo razgovarjali in jih v tako podobo

zlili, v kakoršni jih je splošni shod avstrijskih katoličanov v javni seji 3. maja enoglasno sprejel.

Govor grofa Leona Thun-a.

(3. maja 1877.)

„Tri dni smo veliko govorili o šoli in odgoji, posebno veliko sem jaz z vami o tem govoril. In še jedenkrat naj bi govoril o tem. Veliko se tirja. Resen bodem postal, pa vsaj se nismo za šalo tukaj zbrali, resni hočemo biti. In če smo tudi tri dni tukaj zborovali, nam je bilo to v tolažbo, da smo govorili o predmetu, ki nam vsem srce obtežuje. Iz vseh dežel naše Avstrije smo se sešli, mirno in pokojno smo se med seboj porazumeli, in v miru smo obravnavali to stvar, naši nasprotniki nas niso motili s svojimi govori, ki nas pohujšajo in srca obtežujejo, ker so vsemu katoliškemu ljudstvu v spodtiko. Menim pa, da ne bode odveč, akoravno smo tri dni zborovali in sklepali, ako ta predmet gledamo s prostejšim očesom. Čas za obravnave je bil nam dosihmal omejen; namen našega zborovanja je bil namreč ta, da svoje prepričanje izrazimo določno, in da je objavimo in, kakor upamo, na občno korist daleč razširimo. Tedaj bi rad o tem važnem predmetu govoril bolj prosto, o tem predmetu, ki se tiče ne samo naše šole, marveč velikega boja, ki se bije za šolo po vsem svetu, opisal bi rad njegov začetek, nadaljevanje in važnost. Ako ljubi Bog blagoslovi zakon katoliških starišev, nimajo, ako so sami ohranili katoliško prepričanje, večje skrbi na svetu, kakor da bi to tudi otrokom zapustili, in katerih pripomočkov bi se poslužilo, da bi to dosegli. Že v

prvih dneh po rojstvu so prejeli otroci zakrament sv. krsta in so vstopili v katoliško Cerkev. Otroci so v prvih dneh svojega rojstva postali udje svete Cerkve, ker so stariši to tako hoteli in vravnali, ta korak je važen za vse njihovo življenje in zgodil se je, a otroci tega niso hoteli, ker niso mogli. Od kod pa izhaja pravica starišev, da tako ravnajo in merodajno vplivajo na vse življenje svojih otrok brez njihove lastne volje, kaj jih v to nagiba? Vzrok tega je v veri, kajti preverjeni so, da je prepričanje, katero hočejo prenesti na otroke, samo ob sebi (absolutno) resnično, in da se Cerkev, ki hrani to prepričanje, nikdar ne more zmotiti. Stariši nečejo otrokom zapustiti svojega osebnega mnenja, ali nasledka svojega preiskovanja, marveč oni so prepričani, da to storivši odkažejo otrokom pot do resnice, ki je vzvišena nad vsako dvombo, ker ima poroštvo razodetja božjega. To pa storé, ker verujejo na podedovani greh, da novorojeno dete, kakor vsak človek, po grehu prvih starišev ne more priti do krščanske popolnomosti brez milosti božje, ravnajo pa tako, ker hočejo, da bi se otroci vdeležili te nebeške milosti pri svetem krstu, ravnajo pa slednjič tako, ker je to njih dolžnost. Od tod izvira krščanska izreja, tukaj je razpotje, kjer se loči krščanska odgoja od nekrščanske. Tisti, ki so ob vero prišli, ki ne verujejo na nezmotljivo resnico in konečno tudi na Boga ne, ki ne verujejo na izvorni greh, ki so v tej zmoti, da človek po svojem naravnem razvoju najde pravo pot na svetu, tem je to, kar katoliški stariši storé, krivica otrokom storjena. Ako smo mi prepričani, da otroci po zakramentu sv. krsta in po naukih svete Cerkve zadobé pravo prostost, prostost v krščanskem smislu, prostost, ki jih oslobodi verig zmote in strasti, je nejeveren te misli, da je to

sužnost za otroka, kajti njemu je prostost to, da se človek ne podvrže nobeni postavi in da stori, kar hoče. Kako pa ravnajo katoliški stariši, da smoter, ki ga imajo pred očmi, dosežejo s krščansko odgojo? Otroka, še preden govoriti zna, mati pokriža, in ko se je otrok toliko razvil, da zastopi jezik svoje matere, govori že mati z detetom o veri. Ne more drugače; srce je prenapolnjeno molitve za otroka, in ne, da bi namerovala, že govori od Boga. In čudno! otrok že preden se njegov duh toliko razvije, da more sprejeti abstraktni pojem o človeku, že tačas, ko le pozna očeta, mater, sestrico, varuhinjo, a nikakor ne ve, kaj je človek sploh, sprejme nauk o Bogu. Otročje srce ga veselo sprejme, in to je dokaz, kako sta Bog in človek tesno zvezana. Otrok sprejme s svojim srcem misel „o Bogu“, in kakor sam po sebi se nauči moliti, z otroškim življenjem ze združi (se vraste) pojem, s katerim se umstveni modrijan z vsemi svojimi preiskavami ne more združiti.

In ko otrok vzraste v dečka ali v deklico, stariši ga vpeljujejo v krščanski nauk, a ne le v nauk, temveč tudi v krščansko življenje. Otrok se vdeležuje krščansko - katoliških navad pri hiši, in ko vzraste v mladenča ali v devico, stariši tako naprej zanj skrbé, da v ti meri, v kateri svet bolj spoznava, tudi v spoznanju vere napreduje, in kolikor on bolj občuje s svetom čez meje domače hiše, tudi napreduje v krščanskem življenju; kakor namreč raste v spoznanju svetá in razmer, toliko bolj mora rasti v krščanskem življenju. Tako se vtrdi prava misel, pravo spoznanje, ki vodi človeka gotovo in varno v življenju. Kedar stariši ne morejo več sami svojih otrok podučevati, ampak si iščejo pomočnikov, tako jim je, izvolivšim take, prva skrb, da otroka ne zaupajo ljudem, ki sami ne mislijo

po krščansko, da še celo slutnja, da bi se tukaj ne bili zmotili, jim prizadeva veliko skrbi, in kakor mislijo, da se kaj takega pri podučevanju poskuša, ter se hoče omajati versko prepričanje pri otroku, precej odstrané krivega. Z vso previdnostjo skrbé stariši, da ne pride od zunaj slaba setev dvomljivosti v otročje srce, da se njegova domišljija ne omadežva, njegova nprav ne ogrdi. Tako ga varujejo dotlej, da smejo upati, da se je krščansko prepričanje dovolj utrdilo, da zamore otrok sam odvrčati nevarnosti, ki mu žugajo. Sila malo družin pa je, ki bi same mogle izobraževati svoje otroke zgol po domači izreji. Po večem so vse družine prisiljene, da združujejo svoje otroke zarad podučevanja z drugimi otroci, t. j. da jih v šolo pošiljajo. Potrebo šol je potem, ko je bila po razpadu rimske države za dalj časa pokopana gerško-rimska civilizacija, najprej Cerkev spoznala; med barbarskimi narodi, prestopivšimi v krščanstvo, je prva osnovala šole, in ne le samo take, ki jih imenujemo ljudske šole, marveč tudi šole za višo omiko. Te šole so se razmnožile in razširile v tej meri, v kateri so se razvile družinske ali socialne zadeve, in sčasoma so se kristijanje sami zedinili, da so ustanovili šole po svoji potrebi, in jih prepustili cerkvenemu vodstvu. Podlaga ljudski šoli je postala farna šola. Tako so se krščanske ljudske šole razvijale dan za dnevom do današnjih dni pod cerkvenim vodstvom.

In kakor stariši postopajo doma, ko otroke izrejajo, isto pot je tudi hodila šola z otroci, kateri so ji bili izročeni. Kakor hišni oče doma čuje nad odgojo, isto vodi in nadzoruje, tako je v šoli župnik duševni oče vsi družini. V šoli so podučevali, a ne le samo podučevali, šola je bila tudi del krščanskega življenja, in le s tem je delala

na to, da se je krščansko mišljenje pri ljudstvih ohranilo, utrdilo in razvilo. Tako ni bilo samo pri nas katolikih. Tudi tačas, ko je po velikem krivoverstvu odpadlo mnogo ljudi od Cerkve, je vstanovila vsaka verska ločina svojo lastno šolo. Že v naravi človeški tiči spoznanje, da mora šola gojiti versko prepričanje. Še le najnovejši čas nam kaže šole, ki stojé na drugačnih tleh, namreč brezverske šole, in sicer se prikaže brezverska šola med omikanim svetom v razni obliki. Tako nahajamo v severni Ameriki šole, vstanovljene tako, da se podučuje v njih samo v svetnih (weltlich) predmetih. Tako je nastala brezverska šola po deželah, kjer civilizacija ne postopa po naravnem potu, po katerem bi se podedovana domača omika razvijala, ampak tam, kjer se pogumni ljudje lotijo orjaškega dela, da od danes na jutro napravijo civilizirano državo. Po teh dezelah, kjer je malo prebivalcev, pa še ti razkoljeni v brezštevilne verske ločine, ni kazalo državni oblasti, katera je pri tem prenagljenem razvoju tudi šol potrebovala, drugače, nego, da vstanovi šole, občne otrokom raznih verskih ločin; volili so za to najkrajšo pot ter izrekli, da ima državna šola um razvijati in podučevati otroke v svetnih rečeh. Kar se podučevanja v veri tiče, naj se vsak obrača do svojega dušnega pastirja. Katoliška Cerkev je pa precej obsodila tako postopanje. Sklicujem se na sklep škofovske sinode, katero so imeli l. 1873. v državi Ohio in kjer je bilo stavljeno vprašanje, ali se smejo pripuščati katoliški stariši, ki svoje otroke pošiljajo v brezverske šole, k svetim zakramentom? in v tem oziru je sinoda tako-le razsodila: „Sveti prestol in ordinarijat sta zanikala to vprašanje; tisti stariši, ki svoje otroke pošiljajo v nekatoliške šole, se sami ne smejo pripuščati k svetim zakra-

mentom“. Izjema od te prepovedi se je dovolila le takrat, ako ni mogoče ustanoviti katoliško šolo in tudi takrat le, ako župnik privoli, ki pa sme v to privoliti, držeč se nekaterih posebnih škofovih ukazov. Ta ameriški sistem je bil v nekaki meri tudi zašel na Angleško. Tamkaj niso šole po deželi sistematično razdeljene po vsi deželi; obrt se gromadi in kupiči po nekaterih mestih tako, da so po takih krajih, hoté odvrniti vzrast popolnoma zanemarjene mladine, osnovali državne šole, v katerih bi imeli po ameriški navadi otroci raznih verskih ločin samo v svetnih predmetih poučevani biti. Na Angleškem je hotela neka stranka ta sistem sprejeti za občni šolski sistem; a to ni ugajalo angleškemu duhu za resnico in prostost, in preteklega leta so imeli prav zanimive razprave o tej stvari. V poročilih o tem so se začeli glasovi anglikanov, ki so se izrazili z vso odločnostjo tako-le: „Nismo katoliki, nasprotniki smo katoliški cerkvi, a poprej bomo pošiljali svoje otroke v katoliško šolo, kakor v tako, ki noče vedeti ničesar od vere“. In stvari na Angleškem so se razvile tako, da je poleg takih šol neomejena prostost za napravo verskih šol, in angleški katoliki so se zbrali in si prizadevajo s prečudno delavnostjo in požrtvalnostjo na to, da snujejo povsod šole, dosti velike, da sprejmó vse katoliške otroke. Angleška postavo-daja pa je bila zadosti pravedna in pravična, da je skrbela zdatno za to, da se ne sme v brezverskih soseskinih šolah zgoditi nič kaj takega, kar bi spodkopavalo krščansko prepričanje, in da se nobeden oče ali jerob ne sme siliti, da bi pošiljal svoje otroke ali varovance v šolo, ki ni njegovega veroizpovedanja. Kakor se kaže, bodo na ta način po tekmovanju verske šole preobladale popolnoma brezversko šolstvo.

Druga vrsta brezverskih šol je ta, ki pri-
drži še verski poduk, šole pa odtegne cerkve-
nemu vodstvu in nadzorstvu. Najbolj silovito je
ta sistem izpeljan po radikalnih kantonih na Švi-
carskem in na Pruskem; v teh deželah je boj zoper
krščansko omiko glavni nalog za državo, in vest
jih ne peče, ko v ta smoter žrtvujejo pravico in
prostost, ki jo v sramoto našemu veku z nogami
teptajo. Šola je tam postala takošna, da tudi za
podučevanje v verouku skrbi država. To nam kaže
beseda, ki jo je govoril pruski minister za uk, ki
se glasi: „Ako je v ljudski šoli poduk v veri ob-
ligaten (zapovedan), potem ga vreja država in v
državnem imenu se podučuje. Tudi najviša sod-
nija je to spoznala, ko je izrekla, da podučevanje
v veri izvira iz državnega učilništva in da se du-
hoven, ki samooblastno t. j. brez državnega po-
klica (mandata) v veri podučuje, stori krivega,
da si je prisvojil državno službo“. To je vendar
rezek izraz misli: Nič več ne veljajo Zveličarjeve
besede, ki jih je apostolom rekel: „Pojte in učite
vse narode“, marveč državna oblast bo vse ljudi
učila, kar ji bode všeč in je tudi v resnici tako
zване staro-katolike t. j. najnovejše krivoverce
poklicala za verske učnike katoliškim otrokom.

V bolj krotki obliki vidimo tako brezversko
šolo pred svojimi očmi; v tej obliki namreč, da
so po postavi verouk in verske vaje stvar, za katero
skrbi verska zadruga in njeni predstojniki; le pri
drugem podučevanju Cerkev nima nič opraviti in
nima pravice se vanj vtikati, to ima le država.
Vidimo tukaj pred seboj šolo, ki je na zunanje še
katoliška, ali vsaj bi imela biti, a vendar ni ka-
toliška, ali vsaj po vredbi nji odkazani ni več
taka. Razloček med njo in katoliško šolo je du-
hovit pisatelj prav točno pokazal tako-le: „Otroci

imajo v dveh, k večem v štirih urah na teden vero, — za poduk, pa v 28. ali 26. urah uasprotnost v veri — za zrak in življenje. Poprej je bilo živo krščanstvo po šolah, viselo je na stenah, napolnovalo prostor, šolska soba je bila cerkev drugega reda, svetišče malim. Sedaj pa je soba, v kateri slišimo podučevati v marsikakih rečeh, med drugim se pa podučuje nekoliko v veri. Cerkev je dobila še kotiček notri. Otroci se naučé toliko krščanstva, da o njem sodijo, ali če druge slišijo, da razumó sodbo, in da potem izstopivši iz šole poleg druge modrosti, ki se jim je v glavo ubijala, tudi znajo krščanstvo zaničevati. Župnik je sè svojima dvema urama postal ptujec v šoli, večkrat gost, s katerim se malenkostno ravna, vsiljenec, ki ne more prenoviti šolskega duha, da, še slabega šolskega duha ne more panati“. Tukaj vidite, gospôda moja, nasprotje brezverske šole s katoliško šolo. Katoliška šola, del katoliškega življenja, zmožna, da v sodelavnosti z družino vzbudi in ohrani pri otrocih katoliško mišljenje; brezverska šola, posluševališče, ki se pa bode sprevrglo v šolo dvomljivosti (skepticiizma), dvomljivost pa pelje k sovraštvu do svete Cerkve.

Kako pa so vendar prišli do tega, da se za take šole tako goreče poganjajo? Kaj je pravi nagib tem, ki se zato prizadevajo, kaj je smoter, kateri hočejo doseči? To nam prav pomenljivo odkriva pogovor, kateri so naznanili prav zanesljivi tiskani spisi. Tukaj menim namreč pogovor, ki ga je imel katoliški poslanec na Badenskem s znanim profesorjem Bluntschli-jem, ki je na visoki stopinji pri freimaurerjih na Badenskem in v zedinjeni Nemčiji. Konservativni deželni poslanec je kazal učenemu profesorju na razkristijanjenje mladine, ki se narašča in profesor mu je odgovoril:

„L. 1848. smo hotli svoj smoter, brezbožno (ateistično) republiko, doseči z bojem na ulici; a reakcija (konservativci) je bila še preveč močna. Sedaj smo se pa odločili za pot, ki je sicer bolj počasna a bolj gotova, namreč za razkristijanjenje mladine s pomočjo šole“. Prestrašen ga zavrne konservativni poslanec: Mari ne pomislite, da spridite cel rod? Mrzlo in mirno mu odgovori Bluntschli: „Kaj je v teku zgodovine je eden rod“. Gospôda moja! tako govore možje, ki mislijo, da more bogatajni smoter, za kateri se poganjajo, posvetiti hudobna sredstva, katerih se poslužujejo v ta namen, in uprav tako se je drugi freimaurerski glas, prizadevaje se za isti smoter, oglasil s temi suhoparnimi besedami: „Naš smoter ni le samo, da uničimo politiko katoličanstva, marveč da tudi razrušimo njegove verske stavke, ki so človeštvu toliko nevarni; kajti podučevanje v katekizmu je največa zapreka, da se dušne zmožnosti pri človeku ne razvijó“.

Ali razumete, gospôda moja, ta stavek, ali si ne mislite tukaj, da je v teh besedah ravno taki pomen, kakor v znanih besedah časopisa učiteljskega društva nad Anižo, o katerih je bilo govorjeno v deželnem zboru nad Anižo pa tudi v državnem zboru; stavek se pa glasi: „Nova šola — pri nas — naj nikar, kakor prejšnja, otrok ne izreja v kristijanje, marveč naj jih izreja v ljudi“. Ali razumete, kaj se to pravi? (Klici: žali Bog, da!) Gotovo, da si niso vsi, ki hvalijo in se potegujejo za novo šolo, v zavesti teh smotrov. A kdor globočeje gleda, vé, odkod izhaja ta misel in kam da mora pripeljati, in kdor tega ne vidi, ta živi v zaslepljenosti in pomaga s tem, kar dela, smotrom podvzetnikov, akoravno morda to ni njegov namen. Da, nekateri so še celó te misli, da

s to napravo izvanredne zasluge za državno oblast pridobé. (Veselost.)

Kako pa pridemo mi v katoliških deželah Avstrije do vredbe takih šol? Ako ljudje imenovanega duha hočejo iz svojega napraviti take šole za svoje otroke, je to umevno. A ne takisto so take šole pri nas nastale. Pri nas so prišle sè splošnimi vredbami; postava jih je vpeljala. Postava je na jeden hip vse naše katoliške šole spreobrnila v brezverske imenovane vrste. Kako se je to zgodilo? S državnim šolskim monopolom (samoprodaja). Kako pa se je začel državni šolski monopol? Začetek tega v nekaki meri lahko iščemo pri luteranstvu; to je namreč naredilo deželnega kneza za najvišega škofa (*summus episcopus*) in po pravilu, da šola spada k cerkvi, je tudi on postal gospodar v šoli, ali namesto njega njegovi vradniki. Vendar se še celó v protestantovskih šolah ta misel ni precej popolnoma razvila, še tam so verske šole ostale dolgo časa pod nadzorstvom cerkvenih oblastij. Popolnoma jasno je bilo postavljeno pravilo državnega šolskega monopola še le ob času francoske prekucije, takrat namreč, ko je najhuje divjala. Tistega časa l. 1793. je bilo, ko je jeden poslanec v zbornici (konventu) rekel: „Otroci obojega spola naj se na državne stroške skupaj izrejajo pod sveto postavo enakosti“ in Robespierre je to misel sprejel in terjal, da odgoja v prihodnje nima več biti prosta. Danton jo je sprejel in naravnost rekel: Otroci slišijo najprej ljudovladi in potem še le starišem. In na podlagi teh spodbudljejev je bil sestavljen osnutek postave tega zadržaja: Kdor odteguje svoje otroke javnemu poduku, temu naj se za ta čas vzamejo državljanske pravice. Državni monopol ravnokar razglašen je bil v najtesnejši zvezi z najbolj surovim boga-

tajstvom, razglašen je bil v tistem času, ko je boginja pameti imela svoj slavnostni spreved po ulicah Pariškega mesta. Imenovani osnutek ni bil sprejet v postavo. Železna roka Napoleonova ga je prehitela in zatrla bogatajno revolucijo. On je hodil svojo pot, in leta in leta je zdihovala Evropa, zdihovala so ljudstva v nji; tisti, ki so se l. 1793. prestrašili nad gospodarstvom v Franciji, so tega pozabili zarad prigodkov, ki so se za njim vršili. A prekucija je po krtovo rila pod zemljo in naredila pota do vseh ljudstev. Vsi ljudje, ki so več ali manj zagazili v materielno posvetnost in zarad tega prišli ob vero, ki je jedina pravo ravnilo v življenji, so se zoreli za take misli, ki so izvirale iz francoske revolucije, in ki so, prvokrat prikazavši se, svet tako prestrašile. In tako tedaj pride, da je prišla med ljudstvo misel državnega šolskega monopola, to misel ni vsililo razjarjeno ljudstvo v ljutem boji, ampak prišla je v dostojnejši obleki, na videž v obliki pravnih postav. Tako smo tudi mi prišli do tega. Pri nas državna šola ni postala vsled zapletenih praktičnih razmer, kakor v Ameriki ali na Angleškem; i kaj še! ne zarad tega, da ni bilo mogoče vstanoviti verskih šol zarad dejanskih razmer, ampak zgol iz učenostnih razlogov. Najprej so rekli: Vednost je prosta, a za tem: državne službe so pristopne vsem brez razločka vere; na to pa je prišel izrek: šola je državna naprava, tedaj so vsi učitelji državni uradniki, tedaj so tudi vse učiteljske službe pristopne prosvcem, ne gledé na njih veroizpovedanje. Ako se danes pritožimo o zlu, ki izhaja iz tega, odgovarjajo nam pa s paragrafi te postave. Razlogov nihče ne ometuje, marveč — postave se ne sme nihče dotakniti. A, gospôda moja, katera postava je nedotakljiva? Le jedna je, to je božja postava,

vse človeške postave so prenaredljive (wandelbar) in zlasti v ustavnih državah je prvotna misel, da so vse postave prenaredljive. In bile bi že pre-narejene, ko bi ne bilo mnogo ljudi, ki niso iz hudobne volje, marveč iz zaslepljenosti nezmožni spregledati, kam nas stvar pelje. Le jeden ni preslepljen pri vseh zmotnjavah sedanjega časa, in to je naš sveti oče, papež Pij IX. Tedaj je precej tačas, ko so se začenjale pri nas te obžalovne postave, govoril o tem; obseg tega govora ne bomo pozabili, dasiravno teh besed ne navajamo.

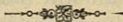
Pri nas je pa vsled tega, kakor sem rekel, namreč vsled državnega šolskega monopola in brezverskega šolskega sistema, ki je bil vpeljan s pomočjo državnega šolskega monopola, splošno in redno nastopilo stanje, ki je vsi gledamo z globoko žalostjo, posebno zarad tega, ker smo nasproti njemu vsi kakor da bi bili ohromeli. Ker je vsa administracija pri šoli postala birokratnični državni stroj, prihaja iz tega, da je z ozirom na šolsko posamezno delavnost oslavljen vpliv tistih, ki stvari vidijo z lastnimi očmi, in ki bi bili pred vsem poklicani, gledati na to, da šola stori svojo dolžnost.

Precej razširjen liberalen list dunajski je nedavno o našem shodu zapisal besede: „katoličani so pač čudni ljudje, obhajajo splošen shod sedaj, ko je naše liberalno postavodajalstvo v cerkvenih zadevah nekoliko obtičalo; bržčas jim je to papež ukazal“. To ni resnično. Sv. oče Pij IX. niso ukazali našega shoda, pač so pa odobrili, pohvalili in blagoslovili namero tistih dunajskih gospodov, ki so shod poklicati sklenoli. Isti list očita nam katoličanom dalje, da kalimo javni mir. Pravi: „mi liberalci smo prenehali z nadaljevanjem liberalnih cerkvenih postav, mirujte torej, čemu dražite ljudi?“ Čudno, liberalci so nam pograbili vse

katoliške šole ter jih spremenili v šole, o katerih sedaj večletna skušnja jasno dokazuje, da se mora naša mladina v njih, če tudi po malem, vendar gotovo razkristijaniti; in če se sedaj temu po dolžnosti upiramo, nam še smelo ugovarjajo rekoč: „čemu kalite mir?“ No, kosmati volk je tudi nekokrat grajal ovco, ki je precej niže od njega vodo iz potoka pila, ter se njej zarežal: zakaj mi vodo kališ? Sicer pa bodi liberalcem, naj posnemajo volka, nas katoličane ni nikakor volja posnemati ovco, nečemo se dati od liberalcev raztrgati in požreti. Katoličani se zavedamo svojih pravic, kedar se pripravljamo na obrambo; žali Bog, da smo z tem le predolgo odlagali. Vkljub temu nas pa navdaja trdno prepričanje, da bo tudi brezverskemu, posilnemu šolstvu ob svojem času odklenkalo. Kakor je hvalisanemu gospodarstvenskemu razcvetu sledil strašanski polom (Krach), tako stoji sedanjemu šolstvu celó blizu za petami — šolski polom ali „Schulkrach“. Šolski polom je neizogiben; (burno priznavanje in dobro-klici). Točno zato, ker liberalci že sami čutijo propad svojega šolstva, črnijo nas zveste katoličane kot rovarje in nepokojneže, kedar se poganjamo za svoje pravice ter hočemo izpolniti svojo dolžnost in zabraniti, da ne propadejo slednje moralične podpore javnega reda in cesarskega prestola. Če nam še kmetske ljudi potegnejo za novošegnim verskim dvomivanjem in omahovanjem, če še ti zgubijo vero v Boga, tedaj bodo trdno zaupanje in vero zgubili še v marsikaj druga. Stotine let staro avstrijsko domoljubje na kmetih se bo porušilo in tedaj gorjé za Avstrijo! (Tako jest, res je!). Šolski polom ne bo izostal, toda pospešilo ga bo ali odložilo edino le obnašanje katoliškega prebivalstva samega. Lanjsko poletje sem se nekaj časa mudil na visokih pla-

ninah tirolskih ter sem se ondi močno razveseljeval nad ponižno pa vseskozi krepko in gorečo pobožnostjo tamošnjih prebivalcev, zlasti ob nedeljah in praznikih. Bila je ravno angeljska nedelja in v farni cerkvi zbrano mnogo ljudi, ki so kaj pazljivo poslušali besede sv. evangelija: „in Gospod je djal: kdor bo pohujšal enega izmed teh malih, ki verujejo v me, temu je boljše, da se mu obesi na njegov vrat mlinski kamen in potopi v globočino morja“. Mene so te besede kar presunole. Sedaj pak morajo naše oči gledati, kako na tisoče, da, na stotisoče vernih starišev verni otroci zahajajo v šole pa ondi pogosto trpijo neizmerno pohujšanje. Nehoté se človeku vrinjavljejo tukaj misli: ali ne zadevljejo tudi nas, ki v takih razmerah roke križem držimo, grozivne besede, katere je Gospod izrekel čez one, ki malim pohujšanje dajejo? Ko bi naše katoliško prebivalstvo vse to resno prevdarilo in se prepričalo, kaj denešnje šolske razmere pomenijo, kam nas dopeljati morajo, tedaj mislim, da bi se v istem trenutku pričel šolski polom; to pa ne samo zavolj velikih šolskih stroškov in bremen, pod katerimi skoro omagujemo, ampak zavolj višjih vzrokov, ker nam take šolske razmere vest pred Bogom obtežujejo, ako še jih dalje trpimo. Jaz sem z svojo besedo pri koncu. Omenim še le prelepe navade pri družbi sv. Mihaela, ki je sklicanje našega shoda povzročila. Vrla družba ita namreč to navado, da jeni odborniki svoje seje začenjajo in sklepajo z molitvijo: daj nam, prosimo te, o Gospod, svojo milost, da ž njeno pomočjo, kar smo kot potrebno storiti spoznali, vselej srečno izvršimo po Gospodu našem, Jezusu Kristusu. „Amen“ pak, dragi poslušalci, naj pristavijo avstrijski katoličani z tem, da se naših denešnjih sklepov marljivo popremejo in v djan-

skem sodelovanju pripomagajo, da naš shod zaželjenega sadu obilo obrodi. (Živijo in slava-klici, in ploskanje z rokami.)

Cerkvena umetelnost.

Lepe misli, lepe nazore (ideale) vtelesiti in vpodobiti tako, da jih človek brž zasledi, spozná, umotvor potem občuduje in se nad njim raduje, srce oblažuje, to je prvi namen slehernej umetelnosti ali umetniji. Tukaj pa veljá prvo, da so dotične misli in nazori res lepi in torej vredni umetnijskega vtelesenja in vpodobljenja, kar so pa le tedaj, ako so vseskozi resnični in moralični ali pošteni. Laž in hudobija, bodi še toliko izvrstno in mično vpodobljena, ne zasluži prišteta biti pravim umotvorom, zlasti če je tako nastavljena, da umetnijski izdelek laž zagovarja in hudobijo menj zaničljivo ali celó občudovanja in posnemanja vredno dela; taki umetnijski izdelki so pohujšljive spake, očiten spomin zakrite spridenosti in vse graje vredna zloraba umetnikovih sicer morebiti najizvrstniših zmožnostij. Da pa umetnik v to nesrečno stranpotje ne zajde, marveč ostane na stezi prave umetelnosti, treba mu je nezmotljive voditeljice, kakoršna je sv. katoliška Cerkva in njena vera v Kristusa, Sina božjega. Sv. katoliška Cerkva je od Boga postavljena in vzdrževana naznaniteljica večnih resnic, nevpo-gibljiva učiteljica in varhinja večnih postav nra-vnosti ali morale. Umetnik, ki se nje v teh zadevah trdno drži, ne zgreši nikdar poti prave umetelnosti, marveč pride, ako hoče, še le v svetišče najvišje, najbogatejše, najzaslužljivše, najpopolnejše umetnije, namreč v prekrasno svetišče cerkvene umetel-

nosti. Tukaj ga sprejme sv. Cerkva točno tako, kakor ljubeznjiva mati svoje mileno deto, ter mu na izbiro razgrne neizmerno bogate zaklade krščanskih lepih misli, krščanskih nazorov. Prvi je Jezus Kristus, boljši Adam, brezkončna lepota v zemeljski prikazni, v človeški podobi. Drugi nazor (ideal) je Marija, mati nebeške lepote. Marija kot hčer, žena in mati v nedopovedljivo krasnem zedinjenju deviške nedolžnosti z materinsko častitljivostjo združuje v sebi vso nježnost cveta zraven bogastva najblaženejšega sadú. Lepa je Marija v skrivnostih svojega bivanja na zemlji, a neizmerno lepša je pa v svoji nebeški krasoti; za svojim Sinom nevsahljiv vir najveličastniših nazorov za cerkvene umetnike. Najslavniši nemških pesnikov, velikan Goethe, pravi: Marija je nekaj celó novega kot nazor, posebna prikazen, brez nje nimate nobene umetnosti, ne Dante-ja, ne Rafael-a, pa ne Dürer-ja. Duhoviti de Maistre pa dostavlja: predkrščanska t. j. paganska umetnost je slutila nazorno lepoto, jo tudi prekrasno vpodobiti uméla, toda krščanska umetnost zahteva nebeških lepotij in je za njih vtelesenje vstvorila dovolj predpodob; krščanska lepota presega vse druge, krščanski nazori so prav nazori vseh nazorov.

Po tem takem ni več čudno, ako rečemo, da je sv. kat. Cerkva, ta skrbna oznaniteljica nebeških resnic in varhinja nebeških zakladov, postala tudi najskrbniša, najrodovitniša mati in zaštitnica krščanske umetnosti. To se kaže posebno v njenih svetiščih, v hišah božjih nove zaveze, okrog najsvetejšega Zakramenta. Kar človeški um lepega izumiti, umetniška dlan in pero izvrstnega izdelati in spisati zamore, to porabi ona v večjo čast božjega bitja, katero v čudežni skrivnosti sredi vernikov prebiva. Z veseljem sprejema tukaj sv.

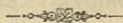
Cerkva krščanske umetnike in jim daje pravico imenovati se prav cerkvene umetnike, zastopnike prave cerkvene umetelnosti. Ta njej služi, ta njej pripomaga ljudi vabiti k spoznanju večnih resnic, k ljubezni in posnembni krščanskih čednostij, k povzdigi duhá k nebeškim mislim in željam, k češčenju in proslavljanju trojedinega večnega Boga. Veličastna je torej naloga od sv. Cerkve nastavljena cerkvenej umetelnosti! Blaženje človeških sre, zveličanje duš, čast božja! In če pogledamo v zgodovino cerkvene umetelnosti, brž poizvemo na svoje največje začudenje in veselje, da je cerkvena umetelnost svojo nalogo srečno in z najsijajnim uspehom izvrševala, toda le tam, kder so živeli verni narodi, in tako dolgo, dokler je umetnike navdajalo trdno versko prepričanje, javljajoče se v vsem njihovem mišljenju in delovanju. Verni narodi, verni umetniki so svet napolnili z cerkvenimi stavbami, da vsakdo pred njimi ostrmi; izdelali in ustvorili so najveličastniše umotvore v malariji, muziki, petju, pesništvu, kiparstvu, livarstvu, pletenju itd. Toda brž ko je zavladalo brezverstvo, propala je tudi cerkvena umetelnost. Naša slovenska, naša avstrijska domovina nam daje o tej reči dokazov več kakor dosti.

Sredi pretečenega stoletja vlezlo je k nam v Avstrijo ničvredno freimaureistvo. Kmalu je sv. Cerkva pa tudi do tistih dob neoskrunjeno versko prepričanje narodov čutilo zli duh, ki je iz freimaurerstva izhajal. Vsestransko začela se je borba zoper katoliško krščanstvo. Nemili nasledki zadeli so tudi cerkveno umetelnost. Prvi udarec prizadajalo njej je nepričakovano naglo zatrenje samostanov in bratovščin, drugi pa posvetna izgoja mlade duhovščine. Veliko najlepših bizantinskih, romanskih in gotiških stavb so podrli, na

pr. romansko cerkvo Dominikanaric v Mahrenbergu. Mnoge so zanemarili, da so razpale n. pr. krasna gotiška cerkev v Zajekloštru. Zopet druge so ogrdili z pristavbami, ki se z poprejšnjo gledé zloga niso vjemale. Ne da se dopovedati, koliko prekrasne cerkvene sprave se je pobralo, prodalo, razneslo in pokončalo. Škoda je bila za umetnost tem večja, ker so stari umetniki izumrli, novi pa se veri sovražnega in celó posvetnega duba navzeli; vsa cerkvena umetnost je pešala in naglo propadala. Že rajni župnik č. g. Osojnik se je jezil nad neko „štolo“ ter od sebe vrgel rekoč: to ni štola za sveto opravilo, to je „kravji rep“. Stare resnobne podobe so zginile in dale prostor takim, ki so le radogledne oči pasle ali pa ogledovalca osvedočavale, kako močno pokvarjen da je bil umetnikov ukus. V nekej cerkvi imajo čudno grdega sv. Roka: zlate črevlje, rudeče hlače, žveplenast lajbič, moder plašč, štrleče lasi, nizko čelo, zvežnjen nos in usta od enih dolgih ušes do drugih. Največjo gnjusobo razdrtja v sve-tišču božjem je pa naredila novošegna, cerkvenim pravilom in zaukazem nasprotujoča glasba ali muzika in petje. Skladbe za teater zložene godle so se po cerkvah, spremljane od raznih poskočnic, „maršev in tušev“. Mnogo duhovnikov in večina ljudi še te nedostojnosti prav čutila ni; še dopalo se jim je, kedar je oglar pri rani službi božji mešno pesem zakročil po napevu: „Hört die fürchterliche G'schicht . . . . pri pozni pa: „Po jezeru bliz' Triglava“. Še le ko so se ljudje po francoski revoluciji in Napoleonovih bojih bili nekoliko oddebnili, začeli so tu pa tam spregledavati in zavedati se, kamo so zabredli v cerkveni umetnosti. Brž so se naši verni možje, ki so si prizadevali temu v okom prihajati po umetnijskih društvih — Kunstvereine —

kojih se je več osnovalo po raznih škofijah, n. pr. v Lincu, v Pragi, v Briksenu. Najvažniše za nas je postalo umetnijsko društvo v Gradcu — christlicher Kunstverein —. To društvo že več let blagosloveno deluje in veliko stori po izvrstnih nasvetih pri zidanju, popravljanju in kinčanju cerkvá, kapel, altarjev, največ pa po vrlo uredovanem listu: der Kirchenschmuck. Ta list zamoremo z dobro vestjo priporočiti vsem, ki imajo pri cerkvah božjih in njihovem kinču in spravi kakovih opravkov. Veliko hasnila so tudi predavanja iz zgodovine cerkvenega umetnijstva in starinoslovja, kakoršna se vršijo sedaj pri vseh duhovščicah mladim bogoslovcem v poduk, ki zlasti tistim ugaja, ki so se prej kaj risati naučili. Tako izurjeni duhovnik zamore veliko koristiti sebi in svojim faranom ter mnogo za večjo čast božjo lepega storiti ali vsaj zabraniti, da se dragi denar ne zavrže za reči, ki v cerkev, kapelo, na altar itd. nikakor ne sodijo. Nevednost je tudi tukaj najdražja reč. V našem mariborskem semenišču je prvi taka predavanja iz cerkvene umetnosti imel č. g. Davorin Trstenjak, tedajšnji gimnazijalni profesor, ki se je lepega predmeta z navdušeno spretnostjo poprijel. Za njim so isto reč razlagali sedanji milostljivi knez in škof, sedaj je važni predmet izročén preč. g. Orožnu, kanoniku in ravnatelju semenišča. Gledé zboljšanja cerkvene muzike in petja skrbi mnogo društev, posebno pa na Nemškem osnovano društvo sv. Cecilije. Sedaj se je raztegnilo črez vso Avstrijo in šteje mnogo podružnic, n. pr. v Gradcu, Celovcu, Ljubljani, v Gorici itd. Sploh pa smemo reči, da se je tudi pri nas zadnja leta mnogo storilo za olepšanje in ozalšanje hiš božjih. Več cerkvá je bilo iz nova pozidanih n. pr. v Dobrni, Sevnici, sv. Barbari v Halozah, Frauheimu, Hajdini; druge

so bile prezidane ali obokane, n. pr. sv. Barbara niže Maribora; jako veliko jih je bilo okusno obnovljenih in izmalanih in smo pri teh priložnostih zazvedeli za več vrlih umetnikov. Priporočbe vreden je n. pr. malar na opresno, g. Broilo, pozlatař g. Čuček in drugi. Orglanje pa sploh peša in utegne močno propasti, če mu morebiti ne pomaga najnovejši ukaz ministra Stremajerja, ki veleva učiteljskim pripravnikom vadbe v cerkvenem petju in orglanju. Vendar upanja nimamo preveč!

Časništvo katoliško.

Vabilni oklic avstrijskih katoličanov k shodu na Dunaj je med drugim omenil, kako se je mnogih ljudi lotila tolika pogubna zmešnjava v mišljenju, da so nesposobni postali resnico ločiti od zmote, pravico od krivice, dobro od hudega; da so zato najsvetejše koristi človeštva v nevarnosti in da se tem pretečim nevarnostim mora v okom priti. Vzrok tej zmešnjavi pa so v prvi vrsti slabi časniki, novine ali „cajtinge“ in drugi slabi spisi. Mi namreč živimo v dobi, v kateri vse čita in vse piše. Čim več pa se piše in čita, tim menje se misli in tim bolje se lenoba v mišljenju razširja. Časniki, ki vsak den pridejo čitatelju v roke, zanj mislijo in sodijo ter ga rešijo truda, da bi moral sam pre-mišljevati. On si prisvoji misli in pojme, ktere v časniku najde in če vedno slabe časnike bere, mora biti kmalu poln njihovega slabega duha. Razumi se samo ob sebi, da enak upliv na dobro stran imajo dobri časniki. Če tedaj hočemo katoličani pravi krščanski red zopet vpeljati in ga

ohraniti, moramo laži-liberalnemu časništvu nasproti postaviti katoliško časništvo ter v njem učiti in širiti prave in dobre pojmove o državi in Cerkvi, o šoli in družini in o njih medsebojnih razmerah; moramo krepko zagovarjati pravo svobodo nasproti samovolji in vseoblasti državinej; moramo moralnemu strupu, ki se vsak den množini ljudstva ponuja, vsak den nasproti postaviti lek zoper ta strup. Z ozirom na to so res tudi katoličani pri shodu na Dunaju katoliško časništvo zaznamvali kot pglavitno posvetno orožje, z katerim se ima resnica in pravica vojskovati zoper laž in hinavstvo. Vneti katoličani so sicer že od nekdanj teh misli. Ne le papež in škofje, tudi skušeni in goreči dušni pastirje so že očitno povdarjali, da katoliški listi na vsako stran katoliško reč zdatno pospešujejo in da je zato vsakega katoličana sveta dolžnost jih po mogočnosti podpirati. Katoliško resnico z spisi zagovarjati in širiti, to je bilo vedno potrebno, samo da v različnih časih na različne načine: v začetku z apostolskimi listi, poznej z velikimi apologetičnimi spisi cerkvenih očakov, zdaj z dobrimi časniki ali knjižicami. Ko bi sv. Paul sedaj živel, izdajal bi katoliške novine, djal je l. 1877. umrli škof Ketteler. Ravno iz te potrebe, katoliško resnico zagovarjati, se je pri nas v Avstriji pred kakimi desetimi leti ustanovilo katoliško časništvo in, kakor skušnja kaže, z dobrim uspehom, kajti kder sedaj izhajajo dobro uredovani katoliški listi, tam še najdemo tudi zanesljivih katoliških značajev. Uspeh bi bil gotovo veliko večji, ko bi katoliških listov bilo toliko, kakor liberalnih in ko bi imeli toliko podpore gmotne in duševne.

Kolikor je bilo mogoče določiti, izhaja zdaj v Avstriji po priliki 85 kat. listov, med temi vsak

den 9, vsak teden 18, drugi pa po enkrat ali dvakrat na mesec. Deset jih isključljivo obdeluje znanost in umetnost. Naročnikov imajo ti listi do 120.000, in sicer dnevniki 20.000, in tedniki 75.000. Dnevnike čitajo duhovniki in nekaj plemenitašev, tednike pa katoliški kmetje. Tako imenovani srednji stan ali „purgerji“ so skoro izključljivo naročniki liberalnih listov. Priznati se mora, da so ti listi po raznih krajih že veliko storili in še storijo, vendar ko bi katoličani imeli kak velik list, ki bi v zvezi z manjšimi listi z tisto veljavo, kakoršno imajo veliki časniki, razpravljal po kat. načelih vse Avstrijane zadevajoča vprašanja, politična in narodna, bi še lahko več storili. Katoliški shod je pripoznal potrebo takega časnika in izrekel željo, naj se kmalu ustanovi ali kateri obstoječih za takega povzdigne. Dunajski „Vaterland“ streže tej želji še najbolj izvrstno. Kat. časništvo na čelu z takim velikim listom je podobno dobro uredjenej vojski, ki uspešno stopa nasproti mnogoštevilnemu liberalnemu časništvu. Zdaj obstoječi kat. listi v Avstriji so hvala Bogu vkljub tolikim državopravnim razlikam in različnim potrebam, deželskim političnim in narodnim, popolnoma edini; kajti vsi stojijo na podlagi krščanstva in vse veže kat. vera. To je nasproti liberalnemu časništvu vesela prikazen in srčno je želeti, da vedno tako ostane. Vendar poleg te vesele prikazni zapazimo tudi nekatere žalostne. Žalostno je namreč, da je skoro povsod katoliško časništvo v gmotnem oziru na slabih nogah in da tu in tam nima tudi v duševnem oziru zadosti podpore. Kako bi se dalo v tem pomagati? Pred vsem je treba potrpljivosti. Rim se ni v enem dnevu sezidal. Tudi liberalni listi so od začetku z dolgovi delali, ali ker so bili potrpljivi in vstrajni, stojijo zdaj na trdnih nogah,

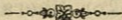
kakor bi tudi naši listi že stali, ko bi jih vsaj kakih 20 let poprej ustanovili. Potrpljenje nam je toliko bolj priporočati, ker pri tem kratkem času, kar kat. listi obstojijo, se nam kažejo že vesela znamenja. Večina listov ima že precejšnjo število stalnih naročnikov; nekteri dobivajo že tudi dosti inseratov, in če se gospodarske razmere zboljšajo, dobili bodo jih še več; nasprotniki že tudi spoznajo njihovo imenitnost. Z tem pa so že premagane prve težave in je položen potreben temelj njihovemu obstanku. Če še k temu pride zadostna duševna podpora, bode se v gmotnem oziru stan naših listov že sam ob sebi poboljšal; kajti dušne hrane čitatelji potrebujejo in čim boljša se jim ponuja, tim več rajši za njo žrtvujejo. Duševna podpora pa je dvojna: priporočevanje in dopisovanje. Kder se list od veljavnih mož priporoča, in od koder ima mičnih dopisov, tam se tudi vedno naročniki množijo. Če se namreč iz različnih krajev ondišnje potrebe, želje ali dogodbe, katerih urednik ne more vedeti, naznanijo, se ljudje začnejo za list zanimati in si ga naročijo. Menj ali več na tak način lahko vsakdo list podpira, če le pisati zna.

Zraven tega še je opomniti, da bi kat. listi hitro gmotno na boljšem bili, ko bi se časniški kolek odstranil. Pri „Slov. Gosp.“, stane ta kolek 800 fl. na leto, in duševno bi se jim jako pomagalo, ko bi jim kat. možje, ki so v višjih službah, tako na roko šli, kakor liberalnim njihovi možje. Do sedaj se je vendar kat. časništvo skoro izključljivo moralo zanašati na podporo duhovnikov. Poleg redno izhajajočih časnikov izdajajo naši nasprotniki še tudi mnogo drugih spisov in knjižic, v katerih navadno tako razpravljajo vprašanja kat. vero zadevajoča, da katoliškemu ljudstvu njegovo

vero pačijo ali čisto iz srca trgajo. Nasproti temu je naša dolžnost, kat. ljudstvu dajati take spise in knjižice v roke, po katerih bodo v svoji sv. veri vtrjeni in vsake krive vere ovarovani. Katoličani imamo, hvala Bogu, tudi že take družbe, ki z združenimi močmi gorej omenjeni namen izvršujejo. Ponosni smemo biti Slovenci, da se je naša družba sv. Mohorja na Dunaju imenovala na prvem mestu kot največje in najprvo enako društvo v celi Avstriji. Nemci imajo več takih družeb, ktere se navadno imenujejo „tiskovna društva“, in izdajajo časnike ali knjižice. Po teh je osnovano tudi naše kat. tiskovno društvo v Mariboru, ter izdaja „Slov. Gospodarja“, čigar XI. tečaja 52. številka se je 27. dec. 1877 tiskala za **1700 prejemnikov**. Tudi vsem tistim, ki so kaj storili za ustanovljenje takih družeb in ki jih še sedaj podpirajo, je shod katoličanov izrekel svoje priznanje ter jih spodbujal, da stanovitni in zvesti tudi naprej ostanejo. To priznanje in ta pohvala najimenoitniših katoličanov, zbranih iz vseh delov Avstrije, je gotovo dosedanje delavce pri kat. časništvu in njihove podpiratelje močno okrepilo in spodbudilo k novemu delu in novim žrtvam; upamo pa tudi, da je marsikterega nemarnega ali lenega zdramilo in nagnilo stopiti v vrsto borilcev za pravico in resnico.

„Za pravico in resnico trdno stati

Hoč' mo tudi mi, da bode Slava naša mati“.

Katoliško-versko življenje.

Vera brez dobrih del je mrtva. Katoliški kristijan mora svoje versko prepričanje tudi v djanjih kazati. To se lahko godi na mnogovrstni

način. Pravi katoličan prejema marljivo pomočke večnega zveličanja, kojih mu sv. Cerква neprestano ponuja; on spolnuje povsod in vselej zvesto cerkvene zapovedi, se udeležuje marljivo redne in izredne službe božje, se zanima za pobožne bratovščine, stanovske in molitvenske družbe, se ne sramuje svojo vero tudi očitno spoznavati ter se trdno drži svojih dušnih pastirjev, škofa in papeža. Njegovo srce ljubi Boga in bližnjega ter skrbi, vsak po svojih okoliščinah, za čast božjo, za zveličanje duš, zlasti ga zanima izvedeti in, če mogoče, tudi pomagati zastran razširjevanja sv. vere po svetu. Prvi kristijani mu služijo v spodbudo in zgled. Solunčani so sv. Paulu, ko je bolehal v Korintu, doposlali denarjev, vrli Filipijčani so isto tako podpirali sv. Paula, ko je ta v Rimu, čeravno jetnik, oznanoval Sina božjega in širil njegovo kraljestvo. Toda to kraljestvo še ni dokončano. Neizmerno veliko narodov je še v temi krivoverstva in paganstva. Vsaki den umerje po 80.000 ljudi, čijih duše stopijo pred sodnika božjega, 1400 milijonov ljudi živi na zemlji, krščenih pa je samo 400 milijonov, ostali so še trdni ajdi, h katerim prihaja sedaj komaj 8000 misijonarjev. Res, žetev je neizmerna, delavcev pa jako malo. Zato je lanjski shod avstrijskih katoličanov tedaj pravo zadel, ko nam je priporočal, naj bi se za sv. misijonske zadeve bolje zanimali in več delovali za razširjevanje kraljestva božjega med paganskim in krivoverskim svetom!

Zadnji čas so res evropski katoličani za ovo sveto reč začeli boljše skrbeti, v prvi vrsti na Francoskem, v Belgiji, v Holandiji, na Angleškem in deloma tudi na Nemškem. V omenjenih deželah, razun poslednje, imajo celó posebna semenišča, v katerih se odgojujejo mladi misijonarji. Pri nas

takih zavodov nimamo, pač pa podpiramo misijone po posebnih družbah z molitvijo in denarji. Takih družeb je več. Omenimo zraven družbe sv. Cirila in Metoda, ki moli za združenje razkolniških Slovanov z naslednikom sv. Petra, rimskim papežem, najimenitnejših: 1) Marijino društvo za spreobrnjenje zamorcev v srednji Afriki; 2) Leopoldinina ustanova v podporo misijonarjem v Severni Ameriki; l. 1876. je imela 20.044 fl. dohodkov; 3) družba sv. Severina je l. 1876. za misijonske zadeve potrošila 2795 fl.; 4) centralni komisariat za sveto deželo 22.331 fl.; 5) društvo sv. Bonifacija podpira katoliške zadeve med lutrovcem na Nemškem, Danskem, v Švediji in Norveškem; 6) društvo sv. detinstva božjega je l. 1876. imelo 83.707 fl. za otroke, katere paganski stariši na Kitajskem zametujejo, katoliški misijonarji pa pobirajo, krščujejo in izrejajo. To ljubeznjivo društvo bi lahko mnogo več storilo, če bi ne imelo mnogovrstnih sovražnikov. Tudi je njegovo širjenje med šolskimi otroci minister Stremajer ostro prepovedal. Na Francoskem ni tako, in je imelo društvo l. 1876. dohodkov 1.123.556 frankov in vendar še tam zaradi te velike darežljivosti nihče ni ubožal. Najimenitnejše za nas katoliške Slované v Avstriji je pa 7) društvo čistega spočetja blažene device Marije. To društvo je namenjeno turškim, večidel slovanskim kristijanom in razširjevanju sv. katoliške Cerkve v tamošnjih deželah. L. 1876. je imelo 8463 fl. dohodkov. To društvo bodi posebno sedaj priporočeno, ko je vsled 2letne strašne vojske mnogo cerkva, kapel itd. razdrenih in so tamošnji revni kristijanje od Turkov skoro vsega oropani. Veliko v tej reči storijo usmiljene sestre v Zagrebu in njihov duhovni vodja, kanonik Hepperger, rodóm Tirolec, a odkritosrčen in iskren ljubitelj naroda slovan-

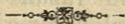
skega. Ž njegovo pripomočjo so se usmiljene sestre naselile v Serajevu v Bosniji in v Mostarju v Hercegovini ter tako srečno delujejo, da jih vse spoštuje in občuduje.

Božja ljubezen je na križu umrla in svet odrešila. Krščanska ljubezen do bližnjega isto tako premaguje nevero, hudobijo, revščino ter je najbolj zdatni pripomoček za spreobrnjenje nevernega, od Boga, od Kristusa in od njegove sv. Cerkve odpadlega sveta. Sv. oče Pij IX. so pri nekej priliki spregovorili znamenite besede: „neverni otroci sedanjega časa ne morejo trpeti trdne vere pri katoličanu, zasramujejo tudi marsikatero njegovih čednostij n. pr. prostovoljno devištvo, sv. čistost itd. toda česar nihče ne graja, kar vsi hvalijo, to so djanja krščanske ljubezni in usmiljenja.“ L. 1830. so telesne ostanke, svetinje, sv. Vincencija Pavlanskega, čudovitega apostola krščanske ljubezni in očeta usmiljenih sester, lazaristov in mnogo drugih bogaljubnih, telesnej in duševnej revščini v podporo namenjenih zavodov, prenesli v Pariz. Takrat se je razneslo prerokovanje, da bo sv. vera iz nova oživela po djanjih usmiljenja sv. Vincencija. In res se je začelo od tiste dobe v tej zadevi neko nenavadno in občudovanja vredno gibanje med katoliškimi kristijani. Brž v Parizu se je našlo 8 dijakov, med njimi slavni Ozanam, poznej notar in profesor, ki so neveri svojih součencev živahno ugovarjali. „Dobro, so pri takih prilikah rekli neverni dijaki, krščanstvo je sicer čudovite reči ustvarjalo, toda kaj pa storite vi? Kde so dela, ki bi vašo vero popričevala?“ Jim odgovorijo: „Prav, naša djanja se morajo z našo vero vjemati, ljubimo kakor Jezus bližnjega, strezimo ubogim!“ Na to reče zopet eden izmed nevernikov: „hočete li drznoti se in revščino po Parizu

odpraviti, vi, uboga osmerica ljudi? Mi neverni liberalci, mi gojimo velikanske nazore sedanjega časa, ki bodo svet prerodili.“ Kakih 40 let poznej je imenovani Ozanam pisal: „kako so neverni liberalni nauki in nazori svet prerodili, to sedaj nemilo čutimo vsi, ki pod gospodstvom denarja in najnesramnišega oderuštva vzdihujemo in pod bremenom vsakojakih davkov trpimo ter okoli sebe vidimo vedno rastoče siromaštvo, silo, greh in obup. Toda nam osem dijakom, od onih nevernikov zasramovanim, se je v 20 letih pridružilo 2000 možkih samo v Parizu, ki so obiskovali 5000 ubogih rodbin in preskrbovali 20.000 siromakov. Sedaj je minulo 40 let in smo ove družbe, katerim smo sv. Vincenciju na čast dali ime: konference sv. Vincencija, raztegnili po celem Francoskem, ki šteje 1700 konferenc“. Ko so sv. oče Pij IX. to izvedeli, so se močno razveselili in slavni škof Dupanloup je djal: „družba sv. Vincencija je čudež našega stoletja, izredna prikazen, kakoršne svet in še niti Cerква sama videla ni“. Iz Francoskega so ovo družbo že razširili po Evropi, Afriki, Ameriki in vzhodnej Indiji in po raznih otokih; šteje sedaj kakih 6000 konferenc, ki so l. 1875 skup ubogim v duševno in gmotno pomoč nabrale in razdelile 6,046.884 frankov t. j. 2,418.753 fl. Družba sv. Vincencija je postala prav svetovno društvo djanske krščanske ljubezni. V naše avstrijsko cesarstvo so društvo sv. Vincencija presadili pred 28 leti in ima sedaj okoli 60 konferenc, ki so l. 1875. ubogim pomagale z 41.242 fl. Nam Slovencem najbližnje take konference so v Ljubljani, v Celovcu in v Gradcu, ki posebno srečno in vpešno deluje. Tukaj je namreč blagi kanonik Legwarth l. 1870. nagovoril več pridnih svetnih gospodov, da so se združili v prvo kon-

ferenco ali družbico sv. Vincencija. Ti so začeli brž obiskavati ubožniše rodbine, da so se sami prepričali, kdo je podpore potreben in kdo ne. Ob enem so pobirali milodarov in jih vestno razdelivali. Prvo leto so izdali 500 fl., drugo 1700 fl. tretje 4000 fl., četrto 8000 fl., peto 10.000 fl. in šesto nad 12.000 fl. V petih konferencah je sedaj 70 delujočih t. j. siromake obiskavajočih, in 1000 podpirajočih udov in razun tega podpornikov v vseh stanovih. Kapitalov nimajo in jih tudi ne nabirajo; kapital so jim dobrotniki in pa Jezus Kristus, najusmilenejši oče ubogih. Graški gospodje so videli, kako se mnogo ubogih fantičev po ulicah poteplje brez dela, poduka, nadzorovanja, ker jim ubogi stariši morajo iti za delom in zaslužkom. Zanemarjene reve se jim usmilijo in dajo ta-le oklic v novinah natisniti: „kdor tako dete sprejme, ta mene sprejme, pravi Jezus. Kdo je v Gradcu, ki bi hotel tako Jezusa v svoj hram sprejeti, vsaki den ali toliko in tolikokrat v letu?“ Brž se je našel človek, ki je daroval 6 sob, 2 kuhinji in prostor za igračo v svojem hramu; sedaj je celi hram darovan, 20.000 fl. vreden. V njem se nahaja in še v nekem drugem hramu, kateri je od mesta bil društvenikom izročén, po 90 in 60 fantičev, ki bi sicer bili zanemarjeni paglavci in kedaj nevarni ljudje, sedaj se pa lepo igrajo, podučujejo, hranijo in oblačijo pod nadzorništvom usmiljenih sester. Vsaki den jim prinašajo dobrotniki, česar jim je potreba. Prvemu hramu dostavljajo sedaj novo poslopje za sirote, za uboge dijake, rokodelske učence itd. ki bodo vsi na ta način dobivljali za dušo in telo potrebne pomoči od prave krščanske ljubezni par tiho in ponižno delujočih mož. Do sedaj se nahajajo konference sv. Vincencija samo po večjih mestih, a da bi jih

tudi po drugod in še celo po deželi trebalo, to bo vsak priznal, ki ve, kako so naši liberalni postavodajalci z jalovimi paragrafi za uboge poskrbeli, ko so farnim siromašnicam postavno namenjene denarje v oskrbovanje izročili srenjam. Kako se te pogosto brigajo za svoje ubožce, to se da misliti in kažejo tudi skušnje, zlasti sedaj, ko vsi skup žalostno ubožajo!

Katoliška (politična) društva.

Čas res naglo beži. Drugo leto (1879) že bo 20 let, odkar vsled nesrečne vojske zoper Francoze pri nas v Avstriji gospodari liberalizem in z svojimi nauki in naredbami upliva na vse zadeve: gospodarske, socijalne, politične in verske. Ali kako? Srce tukaj vsakemu domoljubu zaboli, nevolja in srd ga navdajata. Nobena vojska, ne francoska pa ne turška, še nam mile Avstrije tako strahovito upropastila ni, kakor 20letno gospodstvo liberalnih nauk. Slavno cesarstvo je razklano na dvoje, narodi nezadovoljni, deloma razdraženi kakor še nikoli, dače silne, stebri države: kmetijski, kupčijski in obrtnijski stan, onemogli, država, dežele, srenje in prebivalstvo zadolženo, vsi brezobzirnemu oderuštvu in izcerpljanju judovskih in nejudovskih pijavic prodani. Kde je nekdanja poštenost in hvajljena zanesljivost v vsakdanjem življenju? Kam so nam odšli prejšnji značajni možje, čisto domoljubje? Oh, vse je minolo, večina leži na kolenih pred novim malikom in moli zlato tele. Vedno večje postajajo trume zapeljanih, ki lehkomišljeno dajejo slovo starim, skušenim, krščanskim načelom in nazorom v javnem in zasebnem življenju, ne zmené se za gotovi časni in večni pogin. Razven

tega nam dorašča nov zarod, da je mislečega človeka lahko strah in groza. In vendar moramo pri vsem tem še priznati in trditi, da liberalizem v Avstriji ni popolnem zmagal. Civilnega zakona nam ni mogel vsiliti, redovnikov, n. pr. jezuitov ne pregnati, odgoje duhovnikov škofom ne izpuliti, in tudi šol ni bil v stanu popolnem razkristijaniti; preganjanja sv. Cerkve, kakoršno razsaja na Nemškem, se ni upal pričeti. Udanosti do svitle cesarske rodbine, upanja na bodočnost srečne ker vsem narodom in stanovom pravične Avstrije še nam ni mogel iz vseh src izruvat, čeravno neprestano grize in gloda na teh svetinjah avstrijskega domoljuba in po svojih nesramnih, od judov za judežki denar pisanih, novinah vedno koprni in gori za „fajmaurerske republike in republikance“ celega sveta. Sleherna razuzdanost vsakojake svobode po liberalnem kopitu se liberalizmu v Avstriji še ni dovolila. Nadelal se mu je vsaj nekoliko jez, postavile meje. In kdo je to storil? Začuden moramo reči: da je ta velikanski in nepričakovani uspeh pouzročila peščica neprestrašenih slovanskih in nemških mož, večjidel duhovniškega stanu, ki se novošegnemu maliku niso vklonili, ampak hrabro vojsko zoper njega začeli z tem, da so snovali katoliška, večjidel politična, društva, izdajali knjige in knjižice, pisali in širili pridne, katoliške novine in časopise. Tako so polagoma ljudem oči odpirali, katoliško, narodno in avstrijsko zavedanje budili in krepili ter priskrbeli Avstriji novo moč, ki jo zamore iz krempljev pogubnega liberalizma popolnem rešiti in njej na srečo vseh njenih narodov pripraviti novo dobo vsestranskega blagostanja na podlagi krščanstva in torej prave resnice in pravice — se vé, če nam zunanji številni sovražniki do tega še pustijo potrebnega časa!

Mnogi so sprva, kakor neverni Tomaži, z ramami migali, toda sedaj že drugače mislijo in se veselijo delovanja, ki po tolikih težavah in ovirah vendarle povsod dobiva večjega priznanja in uspehov! Kratek zgodovinski pregled teh društev bo naše mnenje dovolj pojasnil in popričal.

Prvi naplav liberalizma bil je tako nagel in silovit, da so verni katoličani bili kar omamljeni. Še le ko se je liberalizem lotil oderuških postav, šole, zakona itd. začeli so se braniti in v ta namen v društvih zbirati, najbolj od l. 1868—1871. V tej dobi se je osnovalo največ kat. političnih društev za cele dežele n. pr. za Česko, Gornjo in Spodnjo Avstrijo, potem za posamezna mesta, okraje in srenje. Začetek se je storil v katoliških bralnih društvih. V Gradcu so takemu društvu l. 1867. dali ime: „Harmonie“ (Soglasje) in v Pragi l. 1869. „katoliška resursa“ (zaloga). Iz prvega se je rodilo katoliško-politično delovanje na Štajerskem, iz drugega pa isto na Českem. Tukaj so najveljavniši česki knezi in grofi osnovali veliko deželno katoliško društvo pod predsedništvom grofa Schönborna, ki res nenavadno pogumno, krepko in srečno deluje. Njegovi društveniki se zavežejo: sv. katoliško vero povsod jasno in glasno spoznavati, za svobodo sv. Cerkve in obrambo njenih pravic zvesto in možki potegovati se; ljubezen in udanost do svitlega cesarja buditi in širiti, mir in spravo med nemškim in českim narodom na podlagi pravičnosti pospeševati, ljudstvo podučevati, kako se ima za svoje pravice postavno boriti, društva in zavode v materijalni prid ljudstva ustanovljati, napade na sv. vero, sv. Cerkvo, cesarstvo zavračati in zlasti dobre knjige in časopise podpirati. In res, društveniki so ovi lepi namen svojega društva do sedaj jako pridno izvrševali.

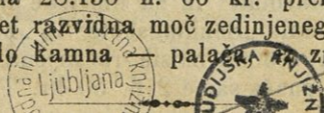
Veliko deželno katol. politično društvo na Českem izdaja 2 vrta lista, prvi za Nemce, drugi za Čehe, in je pouzročilo ustanovitev mnogo društev po deželi, izmed katerih je „posojilnica sv. Vaclava“ najimenitniše. Društvo je zadruga z neomejenim poroštvom, šteje 2000 udov in je l. 1875. imelo 6 milijonov dohodka in 35000 fl. v rezervnem fondu. Glavni namen društvu je izposojevanje denarjev manjšim posestnikom in obrtnikom proti mogoče malim obrestim. Na Moravskem štejejo 20 katoliških društev, v Šleziji pa 23. Mala Salcburška vojvodina ima tudi že okoli 15 takih društev; najsrečniše deluje ono v Salcburgu, kder je meseca februarja 1878 pri volitvah v mestni zastop sijajno zmagalo. Jako živahno je pa delovanje takih društev v Gornji-Avstriji. Tukaj je blagi grof Henrik Brandis osnoval deželno društvo, ki sme na vsakem mestu cele dežele zborovati, katere pravice se res marljivo poslužuje in napravi vsako leto več velikanskih občnih zborov; na tisoče ljudi privré izbornih govornikov poslušat; katoliški kmetje, in sedaj tudi že tržani, so ondi o lažjivosti in nevarnosti liberalnih obetanj in naukov tako podučeni in prepričani, da se liberalni kandidati pri kmetih še niti oglasiti, še menje pa ponuditi upajo. Društvo šteje 25.000 udov. Zraven političnih je še mnogo drugih društev, n. pr. društvo za stavljenje nove stolne cerkve v Lincu. Ta cerkva bo med najkrasniše gotiške stavbe pripadala. Spodnja-Avstrija ima tudi veliko deželno društvo. Osnoval ga je l. 1870. namestnijski svetovalec dr. Harant, izvrsten govornik in iskren domoljub. Veliko mesto Dunaj pa ima 13 političnih društev, ki marljivo zborujejo in liberalizmu v glavnem m. cesarstva tla izpodkopavajo. Ondi je tudi sedež družbi sv. Mihaela, katero je l. 1860. osnoval rajni

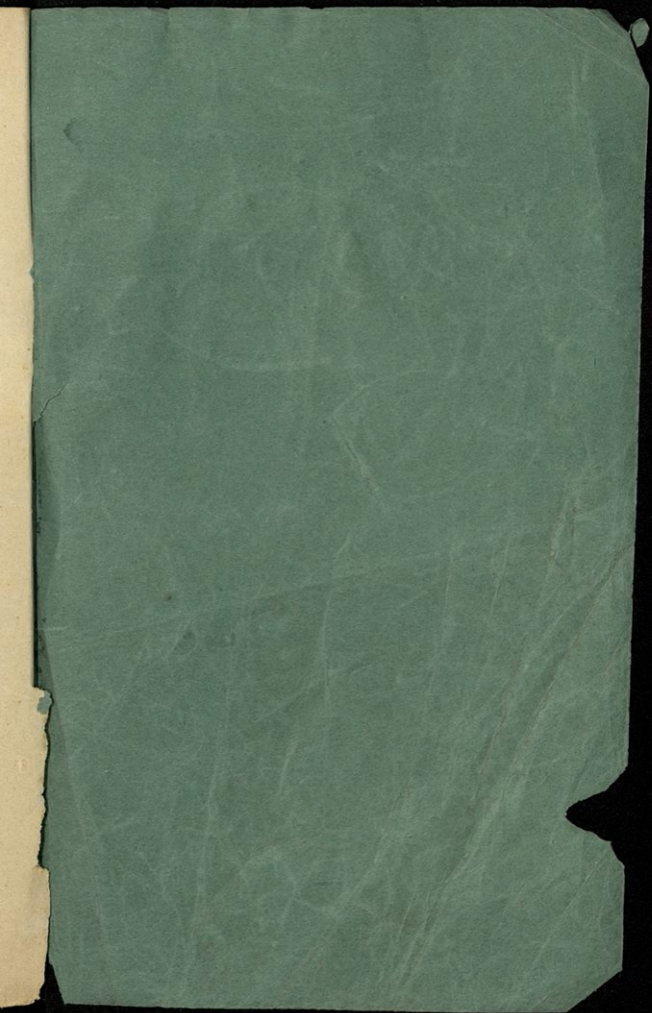
katoliški učenjak dr. Filipš z pomočjo 22 plemenitašev. Društvo podpira sv. očeta, rimskega papeža, dokler ne dobijo ta svojih dežel, svoje popolne neodvisnosti od deželne vlade nazaj. Društvo ima podružnic po vseh škofijah. Prav preprežena z katoliškimi društvi je Tirolska in Predarlška. Ti deželi ste pravi trdnjavi krepkega katoličanstva, neomahljivega domoljuba avstrijskega. Skoro vsako mesto, vsaki trg in ves ima svojo društvo. Liberalci se nad tem močno jezijo in skušajo na vse kriplice ondi prodreti, a do sedaj se jim ni posrečilo. Tirolci branijo krepko pravice svoje dežele pa tudi pravice katoliške vere; posebno upirajo se naselitvi prusačkih lutrovcev, ki se po vsej sili hočejo vgnezditi. Pravijo, če se ti enkrat v deželi pripustijo, potem je verska edinost razdrta pa tudi dežela Tirolska ne bo dolgo — cela ostala. Kolkor slabši je pa liberalizem na Tirolskem, toliko huje razsaja in se grdo šopiri v sosedni Koroški. Tukaj je res kakor v kakem močnem gradu utaborjen in že prav predrzno po „prajzovskem“ poje, zraven pa uboge Slovence v nemško mavho tlačiti ter povsod nevero in razuzdanost širi. Naposled je to predsedalo Nemcem in Slovencem, začeli so se upirati po katoliških društvi. Uže l. 1869. je neutrujljivi domoljub, č. g. Andrej Einspieler v Celovcu ustanovil društvo za obrambo katoliških in konservativnih koristij in v dvema letoma je bilo 10 drugih takih društev za Nemce osnovanih po raznih krajih dežele. Veliko zaslug kot govornik si je tukaj pridobil blagorodni baron Rayer. Slovenci imajo 9 kat. političnih društev. Prvo in najstarejše je ono v Borovljah l. 1870. osnovano doberrednjo Rožno dolino. Najmlajše je pa od l. 1875. štv št. Kancijanu. Ostala društva so v Čačah (1871), j v Töttmannsdorfu (1871), v Pokrčah (1871), pri

št. Janžu v Rožni dolini, pri sv. Štefanu v Štabnjem (1871), v Svečah (1871), in v Kotaričah (1871). Zraven teh je še precejšnje število nepolitičnih društev, ki vsa delujejo v katoliškem smislu za blagor in čast nemškega in slovenskega prebivalstva. Vse pa nadkriluje veličastno drevo, vzrastlo iz semena, katero je nepozabljivi buditelj Slovencev, blagi Slomšek, vsejal v slovensko zemljo — družba sv. Mohorja. L. 1860. ustanovljena in od papeža Pija IX. potrjena je lani štela 25.863 udov, imela 28.249 fl. dohodka ter med Slovence razposlala 154,998 zvezkov dobrih knjig. Hvala Bogu in vsem blagim domoljubom, ki so družbi do tolikega vspeha pripomagali! — Na Kranjskem nam je znano le eno kat. pol. društvo, namreč ono v Ljubljani.

Na Štajerskem se je liberalstvo tudi sprva močno šopirilo in je po znani „Tagespošti“ rušilo katoliško versko prepričanje. Ta list je neizmerno veliko škodoval in je največ kriv, da mržnja Nemcev do Slovencev vedno večja prihaja. Mnogo let se mu nihče ni mogel prav upreti. Toda ko je graška škofija v osebi milostljivega gospoda dr. Zwegerja dobila novega in krepkega pastirja, začelo se je mogočno katoliško gibanje med nemškimi Štajerci, ki se je raztegnilo sčasoma tudi na slovenske. L. 1868. 19. oktobra so v Gradcu osnovali prvo katoliško-politično društvo, kateremu se je do sedaj pridružilo 79 enakih, tako, da je nemško kmetско ljudstvo 2krat pri volitvah liberalne kandidate skoro povsod sijajno zvrгло. Veliko pripomagalo je pa temu uspehu katoliško-tiskovno društvo graške škofije. Društvo šteje 4606 društvenikov, ima lastno tiskarno in izdaja dnevnik: „Grazer Volksblatt“ in za kmetške ljudi izdaja tednik „Sonntagsbote“ in „Feier-Abend“. Ta lista sta v 3000 iztisih razširjena. Naročni obema skup znaša samo 2 fl. 50 kr. To je mogo

le, ker prvi list ne plačuje koleka in ker ga premožniši gospodje zdatno podpirajo. Grof Gudenus plačuje 1000 iztisov. Omenimo še družbe za krščansko umetelnost, ki ima 466 udov in izdaja izvrstni list: „Kirchenschmuck“, potem družbe sv. Cecilije z 584 udi in 7 podružnicami, družbe sv. Vincencija z 5 konferencami v Gradcu, družbe duhovnikov za podporo ubogim mešnikom, in naposled društva za stavljenje nove cerkve v Gradcu na čast Jezusovemu srcu, kateremu je vsa graška škofija bila slovesno priporočena. Res, veliko se je zgodilo v kratkih letih na nemškem Štajerju! Sijajni zgled graške škofije smo štajerski Slovenci skušali posnemati, kolikor smo pri veliko težavnih razmerah storiti mogli. Osnovali smo 16 kat. političnih društev namreč l. 1869 v Cigelnici pri Sl. Bistrici, v Frauheimu in Globokem pri Brežicah, potem l. 1870. v Mariboru, sv. Ruprtu v Slov. goricah, sv. Martinu pri Slov. Gradcu, Konjicah, v Slov. Gradcu l. 1871. v Velenju, Vozenici, sv. Lenartu v Slov. gor. sv. Lovrencu v Slov. gor. Vitanju, sv. Martinu pod Vurtembergom, sv. Petru pod sv. gorami, in l. 1872. pri sv. Juriju na Šavnici. Iz mariborskega društva se je l. 1871. rodilo „Tiskovno društvo“, ki je izdalo nekaj knjižic, sedaj pa svoje delovanje omejilo na izdavanje „Slovenskega Gospodarja“. Ta list je l. 1867 v Mariboru utemeljil dr. Prelog in ga „Tiskovnemu društvu“ l. 1871. početkom julija predal. Denešnja (4. aprila 1878) številka „Sl. Gosp.“ se je natisnila v 1860 iztisih. Zraven „Tiskovnega društva“ je še se osnovalo l. 1873. ubogim duhovnikom v pomoč: „Družba duhovnikov Lavantinske škofije“ z 244 družbeniki. Koncem l. 1877. je družba imela 28.156 fl. 66 kr. premoženja. Iz dobrije zopet razvidna moč zedinjenega delovanja. št. kamna do kamna — palača, zrna do zrna — i-pogača!

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

GS

0 709 559

202116527

COBISS

ni